

Национална развојна стратегија 2022 – 2042

област:

ОБРАЗОВАНИЕ

Финална верзија

Верзија	Изработил / дополнил / прегледал	Датум
УНДП – образование ver. 1 (испратена до УНДП)	Радмил Поленаковиќ	07.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 2	Радмил Поленаковиќ (интерен update на податоци)	12.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 3 (интерна ревизија)	Радмил Поленаковиќ	16.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 4 (УНДП => РП)	Cross-cutting input доставен до Радмил Поленаковиќ	19.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 5 (консолидација на текст)	Радмил Поленаковиќ	21.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 6 (консолидација на текст)	Радмил Поленаковиќ	26.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 7 (добиели дополнителни инпути)	Радмил Поленаковиќ	28.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 8 (испратена верзија до УНДП)	Радмил Поленаковиќ	28.03.2022 г.
УНДП – образование ver. 9 (добиели дополнителни инпути)	Финален Cross-cutting input доставен до Радмил Поленаковиќ	11.04.2022 г.
УНДП – образование ver. 10 (добиели дополнителни инпути)	Финален input од организации доставен до Радмил Поленаковиќ	23.05.2022 г.
УНДП – образование финално (испратена до УНДП)	Радмил Поленаковиќ	24.05.2022 г.

СОДРЖИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	2
КРАТЕНКИ	4
1. Вовед	5
2. Преглед на институционалната структура и клучните чинители во образовниот систем во Република Северна Македонија	7
2.1. Преглед на релевантни стратегии, програми и планови во образованиот систем	7
2.2. Мапирање на клучните чинители во образовниот сектор.....	11
2.3. Утврдување недостатоци во усогласеноста во целите на секторската политика во доменот на образованието	15
3. Основни информации и индикатори за мерење на достигнувањата во сегментот образование	18
3.1. Дефинирање на основните индикатори и податоци	18
3.2. Утврдување на изворите на информации за определување на индикатори за следење на реализацијата на активностите во образованиот сектор	28
4. Резиме на инпути од процесот на консултации со релевантните чинители/институции во областа на образованието.....	32
5. Меѓу тематски прашања поврзани со образованието (социјална инклузија; добро владеење; управување со ризик од катастрофи и отпорност; дигитализација и иновации; родова перспектива)	36
6. Заклучоци и препораки во врска со процесите на НРС во делот на образованието	43
А Н Е К С И	45

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Квалитетното образование е основно човеково право кое придонесува за подобрување на знаењата, вештините, компетенциите и ставовите на една личност со што му се овозможува подобар живот како на професионален, така и на приватен план. Во нашата држава, образовниот систем ќе биде поставен како еден од темелите на Националната развојна стратегија 2022-2042 (НРС 2022-2042), со цел да се обезбеди инклузивен, зелен и одржлив развој, особено за социјално ранливите и маргинализирани категории на луѓе.

Македонскиот образовен систем опфаќа шест главни столба: (1) предучилишно образование; (2) основно образование; (3) средно образование; (4) стручно образование и обука; (5) високо образование и истражување; и (6) учење и образование за возрасни, и области од заеднички интерес за целиот образовен систем.

При подготовката на овој документ, а со цел да се согледаат состојбите во образованиот сектор, направени се следните аналитички чекори:

- преглед на клучните стратески документи и извештаи на меѓународните релевантни организации кои се однесуваат на развојот на образовните системи (Обединети Нации, Европска Унија, Светска Банка, ОЕЦД, итн.);
- селекција и анализа на клучните стратески и програмски документи, како и закони кои се однесуваат на образованието во нашата земја;
- мапирање на клучните чинители/институции кои го сочинуваат образовниот екосистем во земјата;
- увид во индикаторите кои се користат во компаративните анализи на меѓународно ниво, но и за следење на имплементацијата на образовните реформи на национално ниво;
- преглед на препораките и сугестиите од процесот на јавни консултации со сите засегнати страни во рамки на визионерските работилниците;
- интервјуа / разговори со експерти кои работат во сегментот на образованието.

Анализите покажаа дека стратескиот развој на образованието во рамки на НРС 2022-2042 треба да се темели на следните принципи:

- **деполитизација во сите сегменти на образовниот системи** (од аспект на вработување и кариерно напредување);
- **континуитет во реформите во образованието** (додека не се заврши целата реформа и не се измерат резултатите од истата, да не се започнува со нова реформа);
- со реформите во образовната сфера, да не се превземаат **искуствата од други земји**, без притоа да се прилагодат добрите практики на нашите услови;
- **реформите да базираат на реалните потреби на стопанството во државата** со вклучување на сите чинители од образовниот екосистем;

- **социјална инклузија** (во содржините и наставните материјали, во инфраструктурата, во човечкиот фактор, итн.);
- **наставникот/професорот треба да е столбот на образовниот систем** (враќање на достоинството на наставниците/професорите, кариерен развој преку континуирани обуки, мотивирање со стимулативни мерки за подобрите наставници/професори, итн.);
- **главниот „производ“ на образовниот систем треба да бидат работоспособни млади луѓе** кои лесно ќе се вклучат на пазарот на труд;
- **развивање на иновативниот дух кај младите** преку ставање акцент на:
 - климатска писменост и одржлив развој,
 - финансиска писменост и развој на претприемачки компетенции,
 - познавање на зелени технологии,
 - развој на животни вештини и компетенции за работа на проекти, итн.;
- **соодветно и правично финансирање** на образованите институции и активности од државниот буџет;
- поголема **искористеност на ЕУ фондовите** и можностите за **мобилност** на наставниот кадар, администрацијата во образовните институции, и секако младите (ученици и студенти);
- **дигитализација** во сите сегменти од образовниот процес (материјали, наставни средства, администрација (процеси и процедури), итн.);
- **континуирано следење (мониторинг и евалуација)** на прогресот на реализација на стратегијата (и акциските планови) со правилно избрани индикатори.

КРАТЕНКИ

Кратенка	Целосно име
GKI	Глобален индекс на знаење (Global Knowledge Index)
MBRF	Mohammed Bin Rashid Al Maktoum Knowledge Foundation
NEET	Лица кои ниту имаат образование ниту работат (Neither in employment nor in education and training)
OECD	Организација за економска соработка и развој (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SDG4	Sustainable Development Goal no. 4 Цел за одржлив развој бр. 4
UNDP	Програма за развој на Обединетите нации United Nations Development Program
БРО	Биро за развој на образованието
ДЗС	Државен завод за статистика
ДКСК	Државната комисија за спречување корупција
ЕУ	Европска Унија (European Union)
ИКТ	Информатиско комуникациски технологии
МОН	Министерство за образование и наука
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МЦМС	Македонски центар за меѓународна соработка
НРС 2022-2042	Национална развојна стратегија 2022-2042
ОН	Обединети нации (United Nations)
ООН	Организација на обединетите нации
ПИРЛС	Меѓународната студија за проверка на оспособеноста на учениците од 9-10 – годишна возраст за читање со разбирање (PIRLS – Progress in International Reading Literacy Study)
ПИСА	Програмата за меѓународно оценување на ученици
РСМ	Република Северна Македонија
ТИМСС	Студијата за трендовите во учењето математика и природни науки на меѓународно ниво
УНЕСКО	Организација за образование, наука и култура на ООН
УНИЦЕФ	Фонд за деца при Обединетите Нации
ЦССО	Центар за стручно образование и обука

1. Вовед

Образованието е темел на секое општество и претставува основа за подобрување на животот, како на ниво на поединец, така и на ниво на единица на локална самоуправа, регион, држава, итн. Образованието како основно човеково право, ги подобрува знаењата, вештините, компетенциите и ставовите на една личност со што му се овозможува подобар живот како на професионален, така и на приватен план. На образованието се гледа како на основен столб за обезбедување на одржлив развој на целото општество и важна алатка за борба против сиромаштијата, особено кај земјите во развој. Затоа, квалитетното образование е во фокусот на интерес на сите држави. Во нашата држава, образовниот систем ќе биде поставен како еден од темелите на Националната развојна стратегија 2022-2042 (НРС 2022-2042), со цел да се обезбеди инклузивен, зелен и одржлив развој, а особено за социјално ранливите и маргинализирани категории на луѓе.

Според **Обединетите нации (ОН)**, правото на квалитетно образование е едно од основните цели за одржливиот развој на ОН: „Образованието е темелот на секое општество. Тоа е најдобрата инвестиција што државите можат да ја направат за да изградат просперитетни, здрави и правични општества... Образованието не е само право, туку е и „пропусница“ за човековиот развој кој ги отвора вратите и ги проширува можностите и слободите.¹“ Во таа насока ОН ја поставуваат целта број 4 за одржлив развој која се однесува на образованието: **Да се обезбеди инклузивно и еднакво квалитетно образование и да се промовираат можностите за доживотно учење за сите.** Нашата земја целосно ќе ги инкорпорира во НРС 2022-2042 во сегментот на образование специфичните цели кои се дел од Целта за одржлив развој **бр. 4: Квалитетно образование (SDG4).**²

Во слична насока се и размислувањата на **Организацијата за економска соработка и развој (OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development)** која е една од главните меѓународни организации, која покрај во другите области работи и во сегментот на подобрување на образовните системи. Преку својот сектор за образование „им помага на поединците, организациите и нациите да ги идентификуваат и развиваат системи за образование, знаења и вештините што водат кон подобри работни места и подобар живот, генерира просперитет и промовира социјална вклученост.³“

Нашата земја, која се стреми кон полноправно членство во **Европската Унија (ЕУ)**, во развојот на своите стратески документи ги следи препораките на ЕУ во различни сегменти, вклучително и образованието. ЕУ за своите членки препорачува да се разменуваат најдобри практики помеѓу земјите за да учат едни од други, со цел да се⁴:

- реализираат принципите на доживотното учење, а образовната мобилност да стане реалност;
- подобри квалитетот и ефикасноста на образованието и обуката;
- промовира еднаквоста, социјалната кохезија и активното граѓанство;
- зајакне креативноста, иновациите и претприемништвото.

После усвојувањето на Европскиот „зелен договор“ на крајот на 2019 година, ЕУ ги надградува основните препораки со дополнителни приоритетни сегменти⁵:

¹ <https://www.un.org/en/academic-impact/education-all>

² <https://northmacedonia.un.org/mk/sdgs/4>

³ <https://www.oecd.org/education/>

⁴ https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_en

⁵ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics>

- подобрување на квалитетот и еднаквоста во образованието и обуката;
- подобрување на местото, улогата и континуираното образование на наставниците, обучувачите и образовните лидери и администрација;
- дигитално образование;
- зелено образование;
- зајакнување на соработката во сегментот на образованието помеѓу разни региони и држави во Европа и пошироко.

Главен стратешки документ кој се однесува на образованието во нашата држава е Стратегијата за образование на 2018-2025 со акциски план, која е основа за активностите на институциите во полето на образованието во периодот до 2025 година⁶. Стратегијата за образование се темели на постојните состојби во националниот образовен систем и цели кон постепено подобрување на сите сегменти од истиот во согласност со утврдените приоритети на делување.

Македонскиот образовен систем опфаќа шест главни столба:

- предучилишно образование;
- основно образование;
- средно образование;
- стручно образование и обука;
- високо образование и истражување; и
- учење и образование за возрасни.

Дополнително се издвоени темите од заеднички интерес за целиот образовен систем.

Особено важен елемент кој треба да се има предвид при развојот на стратешките документи е системот со кој се мониторира и евалуира имплементацијата на овие документи (односно нивните акциски планови). За таа цел на национално и меѓународно ниво се развиени бројни индикатори/стандарди кои служат за следење на достигнувањата во образованието, како и за компаративна анализа на различни национални и регионални образовани системи.

* * *

Стратешките правци за развој на образовните системи, споменати во ова поглавје претставуваат основа на која ќе се темели прегледот (анализата) на усогласеноста на домашните стратешки документи со препораките на клучните меѓународни организации во областа на образованието; клучните чинители (стејкхолдери) кои го сочинуваат образовниот систем, како и нивната меѓусебна поврзаност; системите за евалуација и мониторинг, вклучувајќи ги и индикаторите за успешна имплементација на политиките; можните пречки во спроведување на акциските планови, итн.

⁶ <https://mon.gov.mk/download/?f=strategija-za-obrazovaniето-2018-2025.docx>

2. Преглед на институционалната структура и клучните чинители во образовниот систем во Република Северна Македонија

2.1. Преглед на релевантни стратегии, програми и планови во образованиот систем

2.1.1. Преглед на релевантни стратегиски документи во доменот на образованието

Во ова поглавје во првиот дел од текстот се презентирани клучните стратегиски документи кои се однесуваат на сегментот на образованието во нашата држава, како и анализи и стратегиски документи подготвени од релевантни меѓународни организации кои даваат препораки и правец на развој на образованието за наредните години

Национални документи кои се активни (важечки) во 2021 / 2022 година од областа на образованието и кои се директно поврзани со Министерството за образование и наука на Република Северна Македонија:

- Програма за работа на Владата на Република Северна Македонија 2020 – 2024 година⁷,
- Стратешки план на Министерството за образование и наука 2022-2024 година⁸,
- Стратегија за образование 2018-2025⁹,
- Стратегија на образование на возрасни 2019-2023¹⁰,
- Концепција за основно образование од 2021 година¹¹,
- Концепција за инклузивно образование (2022)¹²,
- Концепција за државно тестирање (2020)¹³,
- Концепт за развивање систем за образование од далечина во основните и средни училишта во РСМ (2020)¹⁴,
- Концепцијата за неформално образование на возрасните и за информално учење (2018)¹⁵,
- Концепција за воннаставни активности во основното образование (2020)¹⁶,
- Концепт учење преку работа во Република Северна Македонија (2020)¹⁷,
- Годишен план за работа на Министерството за образование и наука за 2022 година¹⁸,
- Оперативен план за родова еднаквост на МОН за 2020 година¹⁹,
- Оперативен план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на Република Македонија за 2021²⁰,

⁷ <https://vlada.mk/programa/2020-2024>

⁸ <https://mon.gov.mk/download/?f=Strateshki%20plan%20%202022-2024.pdf>

⁹ <https://mon.gov.mk/download/?f=strategija-za-obrazovaniето-2018-2025.docx>

¹⁰ <https://mon.gov.mk/download/?f=strategija-za-obrazovanie-na-vozasni-2019-2023-mk.pdf>

¹¹ <https://mon.gov.mk/stored/document/Koncepcija%20MK.pdf>

¹² <https://eduink.mk/wp-content/uploads/2021/09/koncepcija-za-inkluzivno.pdf>

¹³ https://dic.edu.mk/wp-content/uploads/2021/10/Koncepcija-MKD-web_Layout-1.pdf

¹⁴ <https://mon.gov.mk/download/?f=Koncept%20za%20dalecinsko%20obrazovanie-design-MK-with%20logos.pdf>

¹⁵ <http://cov.gov.mk/wp-content/uploads/2018/10/ Концепцијата-за-неформално-образование-на-возрасните-и-за-информално-учење-во-Република-Македонија.docx>

¹⁶ <https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2020/06/Koncepcija-za-vonnastavni-aktivnosti-2020-1.pdf>

¹⁷ <https://mon.gov.mk/download/?f=Koncept-za-ucenje-preku-rabota.pdf>

¹⁸ <https://mon.gov.mk/download/?f=Godisen%20plan%20za%20rabota%20na%20MON%20za%202022.pdf>

¹⁹ <https://mon.gov.mk/download/?f=Operativen%20akciski%20plan%20za%20rodova%20ednakvost%202020.pdf>

²⁰ <https://mon.gov.mk/download/?f=Operativen%20plan%20-%20Istanbulska%20konvencija.pdf>

- Извештај за реализирани активности од Стратегијата за образование 2018-2025 (за 2019 и 2020 година)²¹,
- Стандарди за интеркултурно образование, во средно образование,²² итн.

Иако МОН е главната организациска единица во чии рамки се изработуваат клучните документи поврзани со образованието, и во рамки на другите органи на власта се подготвуваат стратески и оперативни документи кои имаат сериозна поврзаност и влијание врз образованиот систем, како на пример:

- Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија на Република Северна Македонија, 2021-2025 (подготвена од Народна банка, Министерство за финансии, Комисија за хартии од вредност и Агенција за супервизија на осигурувањето),²³
- Национална стратегија за вработување 2021-2027 година со Акциски план за вработување 2021-2023 година²⁴, План за спроведување на Гаранција за млади 2020-2022 година,²⁵ Стратегија за промовирање и развој на волонтерството (2021-2025) и Акциски план за спроведување на Стратегијата за промовирање и развој на волонтерството,²⁶ Национална стратегија (2020-2025) и Акциски план (2020-2022) за превенција и заштита на децата од насилство,²⁷ Стратегија за инклузија на Ромите 2022–2030 година²⁸ (подготвени во рамки на Министерството за труд и социјална политика),
- Национална стратегија за ИКТ 2021 - 2025 на Република Северна Македонија (се уште како нацрт верзија, подготвена од Министерство за информатичко општество и администрација),
- Национална програма за усвојување на правото на Европската унија 2021-2025 (подготвена во Секретаријатот за Европски прашања)²⁹, итн.

Некои од најважните **меѓународни документи** кои произлегуваат од релевантни интернационални организации и кои даваат правци на развој на образовните системи се:

- Цели за одржлив развој на Обединетите нации 2030, особено Целта бр. 4: Квалитетно образование,³⁰

²¹ <https://mon.gov.mk/download/?f=Izvestaj%20Strategija%20za%20obrazovanie%202019-2020.docx>

²²

<https://mon.gov.mk/stored/document/Standardi%20za%20interkulturno%20obrazovanie%20vo%20sredno%20obrazovanie.pdf>

²³ <https://www.nbrm.mk/ns-newsarticle-strategija-za-finansiska-edukacija-i-finansiska-inkluzija-na-republika-severna-makedonija-2021-2025.nspix>

²⁴ https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/strategija_vrabortuvanje_2021_mkd.pdf

²⁵ <https://www.mtsp.gov.mk/content/MKD%20YG%20%20implementation%20plan%202020-2022%20za%20na%20Vlada%20na%20RSM.doc>

²⁶ https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/Volonterstvo_2021_2025.pdf

²⁷ <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspix> (во сегментот на документи за социјална заштита)

²⁸ <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/Strategija%20za%20inkluzija%20na%20Romite%202022-2030%2003-02-2022%20finalna%20verzija.pdf>

²⁹ <https://www.sep.gov.mk/data/file/NPAA/NPAA%202021/NPAA%202021-2025.pdf>

³⁰ <https://northmacedonia.un.org/mk/sdgs/4>

- Приоритети на ЕУ во сегментот на образование, обука и млади³¹ и Европската образовна сфера до 2025 (усвоени во 2017 година),³² надградени со усвојувањето на „зелениот договор“ во 2019 година,³³
- Препораки на Европскиот совет за стручно образование и обука за одржлива конкурентност, социјална праведност и отпорност (2020)³⁴,
- Обликување на дигиталната иднина на Европа (2019-2025),³⁵ и Дигиталниот образовен акциски план (2021-2027),³⁶
- Стратешка рамка за Европска соработка во областа на образованието и обуката во насока на Европската образовна сфера и пошироко 2021-2030³⁷
- Европска квалификациска рамка: поддршка за учење, работа и прекугранична мобилност (2019)³⁸,
- Извештај за Западен Балкан на Светска банка „Економско и социјално влијание на Ковид-19“,³⁹
- Патоказ за регионална соработка на шесте земји од Западен Балкан (WB Common Regional Market 2021-2024)⁴⁰,
- Извештај OECD за „Образованието на Западен Балкан – резултати од PISA тестирањето (2019)“⁴¹,
- Декларација од Оснабрик за стручно образование и обука како клучен фактор за закрепнување и транзиција кон дигитална и зелена економија (Osnabrück Declaration 2020)⁴²,
- Препораки за зајакнување на претприемачкото образование во насока на зелена, дигитална и отпорна Европа (2021)⁴³,
- Европска стратегија за универзитетите (2022)⁴⁴,
- Извештај „Наставниците во Европа – кариера, развој и добро состојба (2021)“⁴⁵,
- Преглед на ОЕЦД за евалуацијата и оценувањето во образованието во Република Северна Македонија (во соработка со Канцеларија на УНИЦЕФ)⁴⁶,
- Извештај на Европската Комисија за напредокот на нашата земја во европските интеграции за 2021 година⁴⁷, итн.

³¹ https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_en

³² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum%3A4324360>

³³ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics>

³⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0275&from=EN>

³⁵ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/shaping-europe-digital-future_en

³⁶ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital/education-action-plan>

³⁷ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/AUTO/?uri=uriserv:OJ.C_.2021.066.01.0001.01.ENG&toc OJ:C:2021:066:FULL

³⁸ http://mrk.mk/wp-content/uploads/2019/09/EQF-Interactive_Brochure_MK.pdf

³⁹ <https://euagenda.eu/publications/the-economic-and-social-impact-of-covid-19-western-balkans>

⁴⁰ <https://www.rcc.int/pages/143/common-regional-market>

⁴¹ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/764847ff-en/index.html?itemId=/content/publication/764847ff-en>

⁴² https://www.cedefop.europa.eu/files/osnabrueck_declaration_eu2020.pdf

⁴³ <https://data.europa.eu/doi/10.2826/990680>

⁴⁴ <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>

⁴⁵ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teachers-europe-careers-development-and-well-being_en

⁴⁶ <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/oecd-review-evaluation-and-assessment-education-north-macedonia>

⁴⁷ <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-%D0%9C%D0%9A2.pdf>

Дел од презентираниите документи не се обврзувачки на национално ниво, но најчесто националните стратешки документи (станува збор не само за нашата држава, туку за сите држави), во голема мерка ги следат препораките кои произлегуваат од овие извештаи.

2.1.2. Краток преглед на релевантната легислатива во образовниот сектор

Клучните закони кои го регулираат работењето во образовниот сектор се претставени на веб страницата на МОН⁴⁸:

- Закон за учебници за основно и средно образование,
- Закон за математичко-информатичка гимназија,
- Закон за високото образование,
- Закон за научно-истражувачката дејност,
- Закон за студентскиот стандард,
- Закон за ученичкиот стандард,
- Закон за стручно образование и обука,
- Закон за наставниците и стручните соработници во основните и средните училишта,
- Закон за просветната инспекција,
- Закон за Бирото за развој на образованието,
- Закон за Државниот испитен центар,
- Закон за иновациската дејност,
- Закон за обука и испит за директор на основно училиште, средно училиште, ученички дом и отворен граѓански универзитет за доживотно учење,
- Закон за основање на Национална агенција за европски образовни програми и мобилност,
- Закон за отворени граѓански универзитети за доживотно учење,
- Закон за Педагошката служба,
- Закон за Спортската академија,
- Закон за образование на возрасните,
- Закон за основното образование,
- Закон за средното образование,
- Закон за националната рамка на квалификации,
- Закон за високообразовни установи за образование на наставен кадар во предучилишното воспитание, основното и средното образование, итн.

Постојат закони кои се однесуваат на младите, а се во надлежност на други институции, како на пример, законот за заштита на децата, законот за практиканство, закон за волонтерство, законот за вработување и осигурување во случај на невработеност, закони од областа на еднакви можности (МТСП)⁴⁹, итн. При анализи на образовниот сектор неопходно е да се анализира и останатата законска регулатива, со цел да се согледа меѓусекторската поврзаност од аспект на легислативата со цел да се избегне непотребно преклопување на одредени акти.

⁴⁸ <https://mon.gov.mk/page/?id=2055>

⁴⁹ <https://www.mtsp.gov.mk/zakoni.nsp>

2.2. Мапирање на клучните чинители во образовниот сектор

Образовниот систем во секоја земја преставува комплексна структура во која учествуваат бројни чинители, при што секој придонесува на различни начини во развојот на истиот. Во табелата бр. 1 даден е преглед на клучните институции кои го формираат македонскиот образовен систем.

Табела 1 Чинители (стејкхолдери) важни за развој на образовниот систем во нашата држава

Институција	Активности поврзани со образованието
Државни институции и органи	
Собрание на РСМ https://www.sobranie.mk/	- Донесување (усвојување) на закони поврзани со образование, економски развој, самовработување, технолошки развој, и сл. - Активно учество на пратеничките групи и на поединци - пратеници со амандмани во подобрување на законите кои се однесуваат на образованието - Избор (потврдување на избор) на клучни личности на јавни функции во организациите/институциите/органите кои се поврзани со активности од образованието и работа со младите
Претседател на РСМ https://pretsedatel.mk/	- Поддршка и промовирање на активности поврзани со развој на образовниот систем - Покровителство на настани поврзани со натпревари во разни области меѓу учениците и студентите, старт-ап кампови, саеми за наука, иновации, и сл. - Стимулирање и поддршка на активности поврзани со инклузија во образованието, мулти и интеркултурализам, етика, и сл.
Влада на РСМ https://vlada.mk/	- Координација на политиките за општествено-економски развој (покрај другите области и со фокус на образованието); - Поставување на компетентни лица на министерски и директорски позиции - Дефинирање и промоција на политиките и имплементација на мерките за развој на образовниот систем од сите аспекти (инфраструктура, квалитет во образованиот процес, поддршка и кариерен развој на наставниот и административниот кадар во образовните институции, итн.) - Обезбедување на соодветен буџет за спроведување на стратегиите, програмите и активностите поврзани со развојот на образовниот систем
Кабинет на заменикот на претседателот на Владата на РСМ задолжен за економски прашања http://www.vicepremier-ekonomija.gov.mk/	- Генерална одговорност за развој, координирање и спроведување на реформите на економските политики, подобрување на бизнис климата и условите за работа на МСП, регулаторните реформи поврзани со бизнис-секторот - Предлага и координира политики и активности во рамки на Националните развојни стратегии во кои значителен сегмент опфаќаат и образовните стратегии - Промоција на дигитализацијата, зелените технологии, иновативното размислување и зајакнување на претприемачкиот дух (особено кај помладата популација)
Министерство за образование и наука – МОН http://mon.gov.mk/	- Развој на сите стратески документи за образование (предучилишна возраст, основно, средно, високо образование; средно стручно образование, образование за возрасни; наука, истражување и технолошки развој; итн.) - Координација на сите институции и активности поврзани со имплементација на програмските цели и активности во доменот на образование - Креирањето на наставните програми за основното и средното образование; давање општи рамки за развој на високото образование - Грижа за образовната инфраструктура; информатичка опрема и софтверска поддршка во образовните институции

	- Стратегиска и финансиска поддршка за развој на науката и научното образование, националните проекти за истражување и технолошки развој и за развојот на истражувачката и технолошката инфраструктура
Министерство за труд и социјална политика – МТСП http://www.mtsp.gov.mk/	- Развој на стратегии, програми и мерки за намалување на невработеноста и сиромаштијата на национално ниво; за социјална инклузија на сите ранливи групи на граѓани; закони за заштита и грижа за децата, итн. - Развој на активни мерки за вработување на младите, жените, долгорочно невработените лица, специјализирани обуки за преквалификација, итн. - Координација на програмите за практиканство за ученици и студенти во соработка со социјалните партнери
Министерство за економија http://economy.gov.mk/	- Подготвува и имплементира национални стратегии за развој на мали и средни претпријатија, странски директни инвестиции и индустриска политика, за иновации, за паметна специјализација - Изготвува законодавни акти и програми за поддршка на претпријатијата, обезбедува средства за поддршка на старт-ап центри, деловни инкубатори и регионални организации за поддршка на бизнисите; за женското претприемништво, за мрежата на деловни ангели, обуки за вработени во индустријата по разни тематски области (образование на возрасни), итн.
Биро за развој на образованието – БРО http://bro.gov.mk/	- Орган на управа во рамки на МОН со својство на правно лице и врши стручни работи од значење за развојот на воспитанието и образованието - Опфаќа компоненти со кои се одредуваат целта и содржината на воспитно-образовната работа во областа на предучилишното, основното, гимназиското, средното стручно и постсредното образование, образованието на децата со посебни образовни потреби, образованието на возрасните, ученичките домови, како и за образованието на децата и граѓаните на Република Северна Македонија во странство за учење на мајчиниот јазик и култура.
Центар за образование на возрасни – ЦОВ http://www.cov.gov.mk	- Развој на систем за образование на возрасни што ќе обезбедува висококвалитетни можности за учење и за стекнување квалификации во согласност со потребите на пазарот на труд, развој на претприемништвото и ќе придонесе за економскиот, општествениот и личниот развој на индивидуите - Акредитација на програми за обука и тренинг по разни теми, - Обезбедување квалитет особено преку воспоставување стандарди и критериуми за формално и неформално образование на возрасните., итн.
Државен испитен центар – ДИЦ https://dic.edu.mk/	- Независна организација која е директно под ингеренции на Владата на РСМ - Центарот е задолжен за организирање на матурата, како и организирање и реализација на различни видови оценувања на учениците, вклучувајќи ги и меѓународните тестирања (на пр. Програмата за меѓународно оценување на ученици – ПИСА и Студијата за трендовите во учењето математика и природни науки на меѓународно ниво – ТИМСС) - Спроведува и обука, оценување и лиценцирање на директори (кандидати за директори) на образовните институции.
Педагошка служба (при МОН)	- Институција (орган во состав на МОН) одговорна за: - подготовка на програми и мерки за подобрување на психолошкиот, социјалниот, културниот и образовниот развој на учениците, како и за имплементација на процедури за поддршка на развојот на учениците и - организација и поддршка на процедурите за подготовка на учебници за основното и средното образование.
Државниот просветен инспекторат – ДПИ https://dip.gov.mk/	- Орган во состав на МОН одговорен за контрола на примената на правната регулатива поврзана со образованието и за контрола на квалитетот на воспитно-образовниот процес во сите образовни нивоа и во отворените граѓански универзитети
Центар за стручно образование и обука –	- Одговорна институција за развој на националната рамка за стручни квалификации

ЦСОО http://www.csoo.edu.mk	- Го развива и унапредува стручното образование во согласност со современиот технолошки и општествен развој - Развива образовни квалификации (стандарди на занимање, стандарди на квалификации, наставни планови и програми и испитни програми во стручното образование) - Подготвува концепции за стручно образование од II-VБ ниво според НРК - Обезбедува поддршка на стручното образование преку советување, инструирање и менторирање на наставниците и обучувачите по стручните предмети во стручното образование и обука, - Дава мислење за исполнетоста на условите на установите кои бараат верификација за реализирање на стручното образование и обука, - Изработува стандарди за простор и опрема на училиштата, итн.
Управа за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците https://www.facebook.com/UpravaMPSOZ	- Орган во состав на МОН - Се грижи за изведување на наставата за припадниците на етничките заедници, - Ја координира работата на проектите коишто имаат за цел јакнење на толеранцијата помеѓу припадниците на различните етнички заедници во земјата.
Националната агенција за европски образовни програми и мобилност https://www.na.org.mk/	- Промоција и спроведување на европските програми во областа на образованието, обуката, младите и спортот во нашата држава - Координација на активностите помеѓу националните институции и Европската унија во доменот на образованието, обуката, младите и спортот
Агенцијата за вработување на РСМ – АВРСМ http://av.gov.mk/	- На оперативно ниво ги спроведува активните мерки за вработување, во соработка со УНДП, МТСП, и други партнери - Промовира и финансиски преку грантови и заеми поддржува самовработување и отворање на нови бизниси; - Субвенционирано вработување на лица со социјален ризик, инвалидност, итн. - Субвенции за компании кои користат практиканти, итн.
Министерството за финансии - МФ http://www.finance.gov.mk	- Главната институција за дефинирање на националниот буџет и потребните финансии и соодветна распределба меѓу министерствата и другите агенции и органи во државата - Алоцира средства за активности поврзани со образованието - Промовира финансиска писменост во основното образование, итн.
Државен завод за статистика – ДЗС https://www.stat.gov.mk	- ДЗС е стручна и самостојна организација во рамките на државната администрација во Република Северна Македонија. Основни функции на институцијата се прибирање, обработка и дисеминација на статистички податоци за демографските, социјалните и економските појави во македонското општество.
Национална агенција за европски образовни програми и мобилност http://www.na.org.mk	- Поддржува програми и проекти кои директно придонесуваат за подобрување на разни видови на компетенции кај младите (ученици и студенти) и кај наставниот и административен кадар во училиштата и универзитетите (согласно тематските повици) - Овозможува поврзаност со европски образовни програми, соработка и мобилност на ученици, наставници и административен кадар во институциите за образование и обука во европските земји, итн.
Општини во РСМ и град Скопје	- Одговорни за именување на раководни лица во училиштата од основното и средното образование - Обезбедува финансирање на училиштата, контрола на работењето на училиштата, организација на превоз на ученици - Поддршка на проектни активности кои ги спроведува училиштето, а се од интерес на заедницата (собирање пластични шишиња, саеми на ракотворби, помош на лица со посебни потреби), (на пр. град Скопје е покровител и

	спонзор на годишен натпревар за најдобар бизнис концепт за учениците од средните училишта на ниво на територијата на градот) итн.
Фонд за иновации и технолошки развој – ФИТР http://www.fitr.mk/	- Развој и имплементација на програми за поттикнување на иновациите, преку обезбедување дополнителни извори на финансирање на иновациите и активностите кои се поврзани со промоција на иновативноста и претприемачкиот дух - Поддршка на активности кои промовираат развој на претприемачки дух кај младите (училишни компании, обуки за наставници и ученици за претприемништво), училишни проекти, поддршка на саеми за информатика, иновации и технички знаења, учество на ученици на меѓународни натпревари), итн. - Поддршка на проекти кои директно целат кон решавање на некои општествени проблеми, а ги реализираат ученици и студенти (на пр. O₂ предизвик, решавање на разни еколошки проблеми и сл.)
Универзитети	Во државата функционираат следните акредитирани високо образовни институции ⁵⁰ : шест (6) државни универзитети, еден (1) приватно – јавна непрофитна високообразовна установа, десет (10) приватни универзитети, четири (4) високо стручни школи и четири (4) научни институти (каде се организираат студии од втор циклус на студии), како и два (2) факултета: Православниот богословски факултет во Скопје и Факултет за исламски науки во Скопје, и високообразовната институција Воена Академија „Генерал Михаило Апостолски“ во Скопје.
Училишта (основни и средни)	Во државата има (состојба јануари 2022) ⁵¹ : - 364 основни училишта (или вклучувајќи ги и подрачните единици – околу 1100 организациски единици⁵²), од кои 340 општински училишта, 9 државни училишта (од кои 6 основни училишта за ученици со посебни образовни потреби, 2 Заводи за деца со посебни образовни потреби и 1 Завод за згрижување на деца со воспитно-социјални проблеми), 14 музички училишта (4 државни, 10 општински) и 1 училиште за возрасни. - 130 средни училишта (од кои 109 јавни државни и општински: 22 се гимназии; 46 се стручни; 29 нудат и гимназиско и стручно образование; 4 училишта се за ученици со посебни образовни потреби; 4 музички училишта, 1 спортска академија, 1 спортска гимназија, 1 математичко-информатичка гимназија и 1 уметничко училиште). Во земјава функционираат и 21 приватно средно училиште⁵³.
Бизнис-сектор	
Организации за поддршка на бизнисот	Бизнисот во образованиот систем главно е застапен преку организациите во кои членуваат компаниите за заедничко застапување на нивните интереси пред владата и другите партнери и институции кои имаат релации со бизнис-секторот: - Сојуз на стопански комори (http://chamber.mk) - Стопанска комора на Македонија (http://www.mchamber.mk) - Стопанска комора на Северозападна Македонија (http://oemvp.org) - Бизнис конфедерација на Македонија (https://bcm.mk/) - Организацијата на работодавачите (http://www.orm.org.mk) - Кластери и други организации на претпријатија, итн. Сите овие организации имаат цел да поддржат поквалитетен образовен систем за да добијат кадри кои полесно се вклучуваат во стопанството (или јавната администрација). На пример – учество во заеднички комисии за

⁵⁰ <https://mon.gov.mk/page/?id=2047> (на оваа веб страница на МОН, покрај сите државни акредитирани универзитети се претставени и сите акредитирани приватни универзитети)

⁵¹ <https://mon.gov.mk/download/?f=Strateshki%20plan%20%202022-2024.pdf>, стр. 5

⁵² Стратегија за образование 2018-2025, стр.12

⁵³ Стратегија за образование 2018-2025, стр.12

	креирање/подобрување на наставните планови, овозможување на практикантска работа за учениците/студентите и сл.
Компании	- Директно се вклучуваат во поддршка на активности на ученички/студентски организации (натпревари, саеми за вработување), овозможуваат пракса за учениците/студентите и сл.
Други институции	
Банки, штедилници и други финансиски институции; Невладин сектор и други комбинирани форми на организации	- Поддршка на активности и проекти поврзани со финансиска писменост и сл. - Поддршка на активности и проекти поврзани со доменот на работа на организации од НВО секторот (проекти за климатска писменост, родова еднаквост, развој на претприемачкиот дух и сл. - Дел од организациите од НВО сектор кои работат со млади, образование и наука, жени и родови прашања, лица со посебни потреби, социјална грижа, економски развој, итн., се евидентирани во базата на Одделението за соработка со невладини организации во Генералниот секретаријат на Владата на РСМ⁵⁴.

Листата на институции кои директно или индиректно придонесуваат во развојот на образовниот систем во државата е многу поголем и нивно евидентирање и преглед на нивните главни активностите би одзело многу време и простор. Затоа во горенаведената табела се претставени само клучните организациски единици кои се одговорни за креирање и имплементација на образованите политики

2.3. Утврдување недостатоци во усогласеноста во целите на секторската политика во доменот на образованието

Во својот стратешки план за работа за 2022-2024, при анализата на состојбите, МОН како клучни ги лоцира следните најважни фактори (ПЕСТ анализа)⁵⁵:

- **Политички фактори** кои имаат влијание врз функционирањето на МОН:
 - стратешките приоритети и приоритетните цели на Владата на Република Северна Македонија,
 - заклучоците кои произлегуваат од седниците на Владата кои треба да ги спроведе Министерството за образование и наука, во согласност со своите надлежности,
- **Економски фактори** кои имаат влијание врз функционирањето на МОН:
 - обезбедени финансиски средства во рамки на Буџетот на Република Северна Македонија,
 - економската стабилност и закрепнување во периодот по Пандемијата,
 - пристап до меѓународни програми и фондови (пр. Хоризонт Европа, Еразмус +, Европски корпус на солидарност, Еурека, ИПА фондови...),
 - можности за обезбедување на средства од донатори за спроведување на одредени проектни активности,
- **Социјални фактори** кои имаат влијание врз функционирањето на МОН:
 - координација со граѓанскиот сектор,
 - здравствената состојба и развојот на пандемијата Ковид 19,
- **Технолошки фактор** кој има влијание врз функционирањето на МОН:

⁵⁴ https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=tabelaren_prikaz

⁵⁵ <https://mon.gov.mk/download/?f=Strateshki%20plan%20%202022-2024.pdf>, стр. 6

- напредокот на дигиталните технологии.

Во истиот стратегиски план за 2022-2024 година, направена е и SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) анализа за работењето на МОН:

- **Предности** на МОН се:
 - соодветна правна рамка (законски и подзаконски акти) усогласени со ЕУ регулативата,
 - донесена сеопфатна Стратегија за образованието 2018-2025 г. и голем број на стратешки документи и концепции,
 - сертификација согласно новата верзија на стандардот ISO 9001:2015,
 - соодветно образовен и обучен кадар (спроведени обуки од надворешен провајдер во текот на 2021 година),
 - посветеност на вработените за квалитетно и навремено завршување на работните задачи и обврски,
 - одлична непосредна меѓусекторска соработка и поддршка од колегите (врз основа на анкетниот прашалник спроведен во рамки на МОН),
 - подготвеност за брза реакција и промени во случај на непредвидени ситуации,
- **Слаби страни** на МОН се:
 - недостаток на човечки ресурси во одредени сектори,
 - непополнети раководни позиции (раководители на сектори и одделенија) што предизвикува неможност за делегирање на овластувања и одговорности за одредени функции во внатрешното работење на Министерството,
 - нема централизирана архива во Министерството. Не постои електронска архива, ниту електронска испорака на документи (ДМС не се употребува во целост),
- **Можности** за подобрување на постојната состојба во МОН се:
 - соодветна распределба на вработените на соодветни места за кои се квалификувани, преквалификација на вработени, и/или трансфери на вработени во соодветни сектори каде би можеле да дадат поголем придонес,
 - надградба на знаењето и стручно усовршување на вработените преку генерички обуки и специјализирани обуки потребни за развој на технички знаења и компетенции за вработените,
- **Опасности (закани)** за редовното функционирање на МОН се:
 - одлив на вработени кадри од министерството по основ на пензионирање и ненавремено пополнување на работните места со нови луѓе кои ќе го преземат знаењето и искуството,
 - непредвидени ситуации поврзани со развојот на КОВИД 19 вирусот.

Прелиминарните анализи на стратегиските документи и законската рамка во сегментот на образованието покажуваат дека:

- Во голем дел се следат препораките на релевантните меѓународни организации за развојните правци на образовниот систем, иако во некои документи има мешање (невоедначеност) на различните приоритети (заради различните пристапи и препораки од страна на клучните меѓународни организации ОН, ОЕЦД, Светска Банка, ЕУ и др.),
- **Основни стратегиски документи** на кои треба да се надгради НРС 2022-2042 во доменот на образованието (по детална ревизија, ажурирање и анализа на реализираното) се:

- Програмата за работа на Владата на Република Северна Македонија 2020 – 2024 година⁵⁶,
- Национална програма за усвојување на правото на Европската унија 2021-2025 (подготвена во Секретаријатот за Европски прашања)⁵⁷,
- Стратегијата за образование 2018-2025⁵⁸,
- Стратешки план на Министерството за образование и наука 2022-2024 година⁵⁹,
- Стратегијата на образование на возрасни 2019-2023⁶⁰,
- Концепцијата за основно образование од 2021 година⁶¹,
- Концепција за инклузивно образование (2022)⁶², итн.

Еден дел од предизвиците со кои се соочува образовниот систем во нашата држава се следните:

- Не постои континуитет во спроведување на реформите, туку постојано се започнува со нови/поинакви реформи. Ретко некоја реформа се спроведува во целост за да се согледаат резултатите од реформите, имајќи предвид дека за да се заврши еден циклус во образованието потребно е минимум 4 години (за средно и/или високо образование), до 9-10 години (за основното образование);
- Екипирање на образовните институции со недоволно квалитетен кадар;
- Нарушено реноме, место и улога на наставниците/професорите во образовниот систем;
- Непостоење на долгорочен план за континуиран професионален развој на наставниот и административен кадар;
- Недоволна искористеност на фондовите од меѓународната заедница (ЕУ, билатерални и донаторски програми, итн.) и на можностите за мобилност на човечките ресурси (наставници, ученици, административен кадар и сл.);
- Застарени наставни планови и програми (особено во гимназиското образование) и потреба од нови наставни планови и програми дизајнирани согласно препораките на меѓународните институции и барањата на пазарот на трудот во нашата земја. Притоа, фокус треба да биде ставен на поголем развој на дигиталните, претприемачките, зелените компетенции, како и на развој на иновативното размислување и животните вештини;
- Недоволен буџет за образованието (во изминатите 10 години, овој буџет како процент од БДП континуирано се намалува); особено слабо се финансира секторот наука и високо образование;
- Недоволен опфат на децата во предучилишното образование;
- Недоволна вклученост на бизнис секторот во креирање на наставните програми во средното стручно и високото образование;
- Недостаток на обуки за образование на возрасни за дефицитарни профили;
- Отсуство на систем за евалуација и следење на прогресот на образовните реформи и процеси; итн.

⁵⁶ <https://vlada.mk/programa/2020-2024>

⁵⁷ <https://www.sep.gov.mk/data/file/NPAA/NPAA%202021/NPAA%202021-2025.pdf>

⁵⁸ <https://mon.gov.mk/download/?f=strategija-za-obrazovanieto-2018-2025.docx>

⁵⁹ <https://mon.gov.mk/download/?f=Strateshki%20plan%20%202022-2024.pdf>

⁶⁰ <https://mon.gov.mk/download/?f=strategija-za-obrazovanie-na-vozasni-2019-2023-mk.pdf>

⁶¹ <https://mon.gov.mk/stored/document/Koncepcija%20MK.pdf>

⁶² <https://eduink.mk/wp-content/uploads/2021/09/koncepcija-za-inkluzivno.pdf>

3. Основни информации и индикатори за мерење на достигнувањата во сегментот образование

На почетокот на дваесет и првиот век користењето на меѓународно општоприфатени статистички показатели за состојбите на националните образовни системи стана стандарден дел од процесот на креирање политики ширум светот, при што овој тренд се повеќе се зајакнува. Причините за ова се⁶³: (1) сè поголема координација и воспоставени мрежи на организации посветени на меѓународно собирање статистички податоци; (2) интеграција на статистичката експертиза и ресурси на националните влади во меѓународните статистички активности кои водат до нови и поквалитетни статистички индикатори; (3) политичка употреба на меѓунационални споредби низ голем број јавни сектори; и (4) речиси универзално прифаќање на валидноста на статистичките показатели за да се доловат централните образовни процеси. Од оваа причина и во развојот на НРС 2022-2042 од исклучително значење е да се изберат најсоодветните статистички показатели кои ќе го отсликуваат состојбите и развојот на образовниот сектор. Прелиминарната анализа покажува дека за нашата држава за голем дел од општоприфатените индикатори нема соодветни статистички податоци. Оваа состојба мора да се подобри!

3.1. Дефинирање на основните индикатори и податоци

Постојат голем број на меѓународни студии кои ги компарираат достигнувањата на националните образовни системи. Овие извештаи базираат на бројни индикатори кои ја мерат состојбата на развиеност на различни сегменти во образовниот сектор и даваат компаративен преглед на состојбите. Некои од поважните анализи/извештаи се подготвени од:

- **Eurydice** е мрежа на национални институции кои учествуваат на програмата Erasmus +⁶⁴. Агенцијата Eurydice подготвува анализи и извештаи за националните образовни системи, како и компаративни извештаи посветени на конкретни теми (дигитално образование, вработливост кај младите, образование на возрасни, граѓанско образование, претприемачко образование итн.). Овие анализи базираат на индикатори и на достапни националните статистички податоци.⁶⁵ Националниот извештај за РСМ се наоѓа на линкот во референцата⁶⁶. Податоците по различни под-области од образованиот систем се ажурираат континуирано. Постојат и други Европски институции кои реализираат анализи, и соодветно креираат извештаи и индикатори поврзани со образованието – како на пример Европската фондација за обука (кои се често поврзани со други димензии како економски развој, вработливост и сл.)⁶⁷. Од еден од извештаите на **Eurydice**, на пример, би ја истакнале информацијата за минимален број на часови/денови за континуиран професионален развој на наставниците (за даден

⁶³ <https://education.stateuniversity.com/pages/2122/International-Education-Statistics-USE-INDICATORS-EVALUATE-CONDITION-EDUCATION-SYSTEMS.html>

⁶⁴ Еразмус + е главната програма на ЕУ која се однесува на образование, обука, млади и спорт (<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>)

⁶⁵ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/publications_en

⁶⁶ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/former-yugoslav-republic-macedonia_en

⁶⁷ <https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-01/KIESE%202018.pdf>

временски период)⁶⁸. Од оваа споредбена анализа претставена во табела 2 се гледа дека РСМ сериозно заостанува по овој параметар зад развиените Европски земји.

Табела 2. Минимален број на часови/денови за континуиран професионален развој на наставниците во рамки на одреден временски период (изразено во години)

Земја	BEfr	BG	CZ	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PT	RO	SI	FI	SE	UK	AL	BA	IS	ME	MK	RS
денови (д) / часови (ч) обука	3д+	48ч	12д	5д	5д	16ч	36ч	5д	16ч	120ч	40ч	83ч	15ч	50ч	9д	5д	3д	5д	35ч	6ч	12ч	150ч	24ч	60ч	100ч
во тек на години	1	3	1	1	1	1	3	1	1	7	1	1	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	5	3	5

- Организацијата **OECD** (Организација за економска соработка и развој - сектор за образование)⁶⁹. Најрепрезентативен извештај кој го публикува OECD е „Education at a Glance“, во кој за жал не е вклучена и нашата земја⁷⁰. OECD користи бројни индикатори за оценка на степенот на развиеност на образовните системи⁷¹. Постојат повеќе извештаи кои покрај другите области кои се однесуваат на економскиот развој ја обработуваат и проблематиката на образованието во РСМ од кои последниот извештај е „OECD извештај од евалуацијата и процената на образованието во РСМ (2019)“⁷². Овој извештај дава сериозни насоки за понатамошен развој на образовниот систем на РСМ.
- Извештај „Образованието во Европа – клучни податоци 2020 (нема податоци за РСМ, но извештајот е интересен бидејќи дава голем број на клучни индикатори за развојот на образовните системи)“, ⁷³
- **Светската Банка** (World Bank) има интерактивна платформа на која се дадени бројни индикатори (над 4400 индикатори) од најразлични сфери од образованието⁷⁴. За жал за поголемиот број од овие индикатори за нашата земја нема податоци, но сепак може да се извлечат многу интересни заклучоци при компаративна анализа на индикаторите за кои има податоци за РСМ.
- **EuroStat** е особено важен извор на податоци кој ги евидентира статистичките податоци од сите земји од Европа во разни сегменти од секојдневното живеење и работење, вклучувајќи ја и нашата држава⁷⁵. Посебна група на податоци и извештаи има за сегментот на „Образование и обука“⁷⁶, како дел од областа „Популација и социјални услови“. За жал, поради фактот што нашата земја се уште не е членка на ЕУ, во дел од извештаите не фигурира во компаративните анализи. Индикаторите кои се анализираат во сегментот на „Образование и обука“ се претставени во табелата 3. Треба да се има предвид дека дел од областите во нашиот образовен систем (како наука, на пример) спаѓаат во други сегменти кои не се директно покриени со индикатори според класификацијата на EuroStat од сегментот на „Образование и обука“.

⁶⁸ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/default/files/teachers_in_europe_2020_chapter_3_0.pdf

⁶⁹ <https://www.oecd-ilibrary.org/education>

⁷⁰ <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>

⁷¹ <https://www.oecd.org/education/school/keyindicatorsoneducation.htm>

⁷² <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/079fe34c-en/index.html?itemId=/content/publication/079fe34c-en>

⁷³ <https://www.education.gouv.fr/education-europe-key-figures-2020-306484>

⁷⁴ <https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5E-all-indicators#>

⁷⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat>

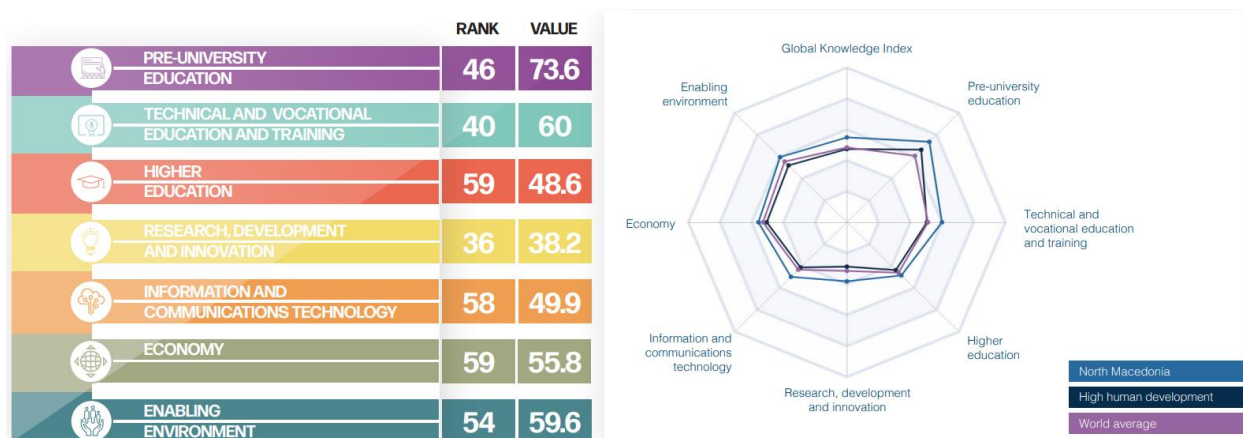
⁷⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Education_and_training

Табела 3: Индикатори кои се користат во сегментот на „Образование и обука“ според EuroStat

Индикатори во областа ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА (База на EuroStat)	
Учество во образование и обука - Ученици и студенти – пријавени во образовните институции - Ученици и студенти – запишани во образовните институции - Учење на возрасни - Континуирана стручна обука во компаниите	Мобилност во учењето - Студенти кои доаѓаат од странство за да студираат во земјата - Студенти кои доаѓаат од странство и се здобиваат со диплома во земјата - Студенти кои добиваат одредени кредити како последица од мобилноста во други земји
Резултати од образованието и обуката - Дипломирани студенти - Највисок степен на достигнувања (ниво на образованието) - Премин од образованието кон работата средина: ○ Млади лица според образовниот и работниот статус (вклучувајќи и лица кои ниту имаат образование ниту работат - NEET) ○ Рано напуштање на образованието и обуката ○ Работниот статус на младите лица по години по завршувањето на највисокото ниво на образование ○ Нивото на постигања на 15-годишни ученици (според анкета на ПИСА)	Финансирање на образовниот систем - Трошоци за образование - Трошоци за јавните и приватни образовни институции - Финансиска поддршка за ученици и студенти - Финансирање на образованието - Финансирање на стручното образование
Човечки ресурси во образовниот систем - Наставници и академски (универзитетски) кадар - Дистрибуција на наставниците и академскиот кадар	Јазици - Учење јазици - Познавање на јазици (на база на самооценка)

- Интересен за анализа е и **глобалниот индекс на знаење (Global Knowledge index – GKI)**⁷⁷ кој заеднички го подготвуваат UNDP и MBRF (Mohammed Bin Rashid Al Maktoum Knowledge Foundation). Овој индекс е композитен индекс кој базира на шест сегменти: предуниверзитетско образование; техничко и стручно образование и обука; високо образование; информации и комуникации технологија; развој, истражување и иновации; и економијата. Во главниот индекс се вклучени и дополнителни фактори кои го опфаќаат општествениот, политичкиот, економскиот, здравствениот и еколошкиот контекст овие сектори. За 2021 година, **нашата држава се наоѓа на 45-тото место од 145 земји**. Во Анекс 1 претставени се основните податоци за нашата држава, додека на слика 1 е даден преглед само по главните под-димензии на глобалниот индекс на знаење - GKI.

⁷⁷ <http://www.knowledge4all.org/gki>

Слика 1. Клучни вредности и ранг листа по под-индикатори на Глобалниот индекс на знаење (GKI) за РСМ за 2021 година

- **Глобален мониторинг во образование на УНЕСКО 2021/2022⁷⁸**. Постојат различни тематски извештаи кои ја обработуваат проблематиката на образованието (инклузија, миграција, управување на организациските системи, итн.)⁷⁹. Во последниот извештај за 2021/2022 година, покрај другото, се оценува и напредокот на земјите (вклучувајќи ја и нашата земја) во остварување на **целта бр. 4 од целите за одржлив развој (SDG4) – 4. Квалитетно образование**.⁸⁰ За да се прати остварувањето на зацртаните под-цели во рамки на SDG4, вклучени се бројни индикатори кои го мерат напредокот по секоја поединечна под-цел⁸¹. Во текстот кој следи се наведени сите индикатори кои се користат во извештајот на Обединетите Нации „Global Education Monitoring (GEM) Report 2021/2022 – Non-state actors in education. Who chooses? Who losses?⁸²“, а дел од дијаграмите и табелите со податоци се преземени од базата со податоци на ОН која се однесува на следењето на исполнетоста на целите за одржлив развој во сегментот на образование.⁸³ Притоа, со дијаграмски/табеларен приказ, презентирани се само некои од информациите за кои во базата има податоци за нашата земја, а за оние индикатори за кои нема податоци, тоа е назначено кај секој индикатор соодветно со коментарот: **нема податок за РСМ⁸⁴**.

Во продолжение се презентирани индикаторите кои ја сочинуваат целта на одржлив развој бр. 4. (Квалитетно образование), притоа, кај повеќето индикатори само е преземена соодветната вредност за РСМ која се наоѓа во горенаведениот извештај на ОН (во текстот вредностите на индикаторите се обележени со **бод и италики букви**).

⁷⁸ Ова е системот на индикатори кој е најдетално образложен во текстот кој следи.

⁷⁹ <https://en.unesco.org/gem-report/statistical-tables>

⁸⁰ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379875/PDF/379875eng.pdf.multi.page=410>

⁸¹ <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/thematic-indicators-to-monitor-the-education-2030-agenda-technical-advisory-group-proposal-2015-en.pdf>

⁸² <https://gem-report-2021.unesco.org/>

⁸³ Goal 4: Quality Education - SDG Tracker (sdg-tracker.org)

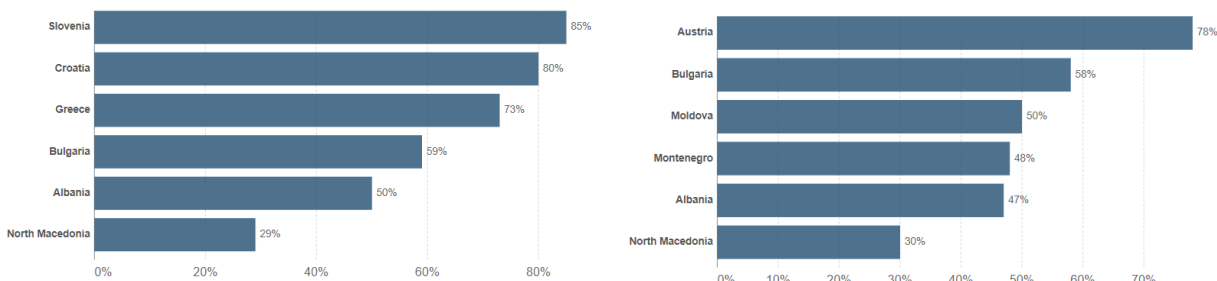
⁸⁴ Треба да се напомене дека податоците кои ги нема за некој од индикаторите во ГЕМ извештајот, не значи дека не може да се најдат во РСМ, но за тоа е потребно дополнителен ангажман, време и проверка

4.1 До 2030 година да се осигури дека сите девојчиња и момчиња стекнале бесплатно, еднакво и квалитетно основно и средно образование, што понатаму ќе овозможи постигнување соодветни и делотворни резултати.

4.1.0. Процент на деца/млади лица кои се подготвени за иднината, според пол.

4.1.1. Процент на ученици/млади лица (а) во 2/3 одделение; (б) на крајот на 6-то одделение (**52% математика**) и (в) на крајот 9-то одделение кои имаат минимум познавање за (i) читање и (ii) математика (**со податоци од 2019 година 39% - математика, 45% - читање**), според пол.

Податоците кои стојат на располагање за овие индикатори базираат на информации до 2015/2016 година (слика 2) и во компаративната анализа нема голем број на земји за кои се анализираат податоците. За нашата држава нема податоци за основно образование, а податоците кои се достапни за средното образование се многу лоши (на дијаграмот се прикажани резултатите на нашата земја во споредба со неколку блиски до нас земји).

Слика 2. Процент на ученици/млади лица кои на основното образование (9-то одделение) имаат основни познавања за:

- читање (со податоци за 2015)

- математика (со податоци за 2015)

4.1.2. Стапка на завршување на образование (основно, средно)

4.1.3. Стапка на завршување на образованието до последното одделение (осново, средно) (**заклучно со 6-то одделение – 98%; заклучно со 9-то одделение – 94%, средно образование – 84%**)

4.1.4. Стапка на напуштања на училиште [основно образование (1-6 одделение), ниско средно образование (7-9 одделение) (**до 1%**), високо средно образование (1-4 година средно образование)]

4.1.5. Процент на деца кои го завршуваат образованието на поголема возраст (основно, средно) (**до 1%**)

4.1.6. Подготовка и реализација на национално репрезентативно оценување на знаењата (а) во 2 и 3 одделение (**ДА за математика, НЕ за мајчин јазик**), (б) на крајот од 6-тото одделение (**ДА и за математика и за мајчин јазик**) и (в) на крајот на основното образование (9-то одделение) (**ДА и за математика и за мајчин јазик**)

4.1.7. Број на години на (а) бесплатно и (б) задолжително основно и средно образование гарантирано со законската рамка во државата (**13 години за РСМ**)

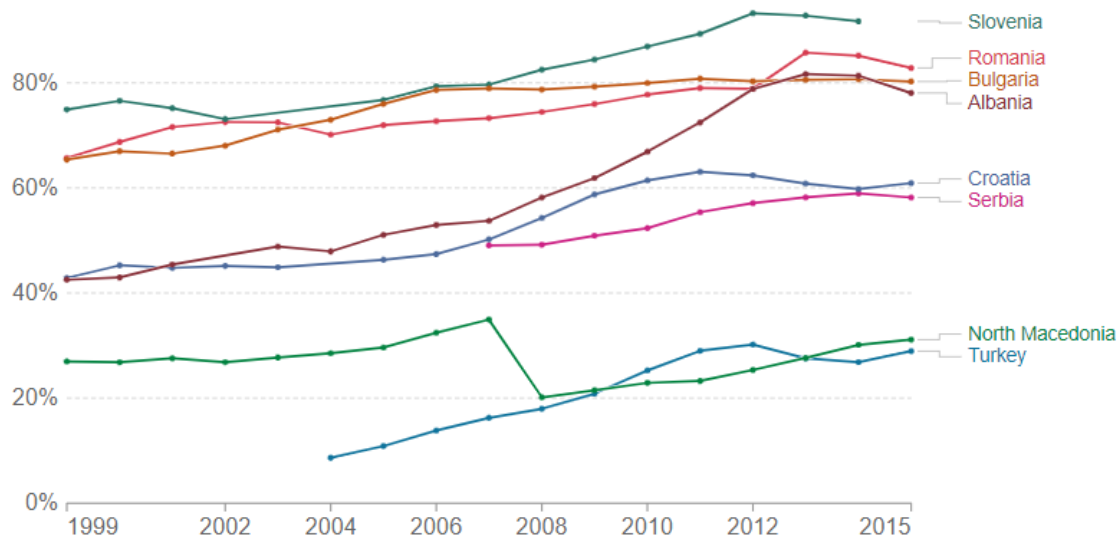
4.2 До 2030 година да се осигури дека сите девојчиња и момчиња имаат пристап до квалитетен ран детски развој, грижа и предучилишно образование, како подготовка за основно образование.

4.2.1. Процент на деца на возраст помеѓу 24 и 59 месеци кои се со добар развој во однос на здравјето, учењето и психосоцијалната благосостојба, според пол (табела 4).

Табела 4. Процент на деца на возраст помеѓу 24 и 59 месеци кои се со добар развој во однос на здравјето, учењето и психосоцијалната благосостојба

Земја	Процент на деца според индикатор 4.2.1	Година на последно достапни податоци
<i>Северна Македонија</i>	81,80 %	2019
Србија	97,20 %	2019
Босна и Херцеговина	96,40 %	2012
Турција	73,70 %	2018

4.2.2. Процент на опфат (учество) во организирано учење кај децата (една година пред официјално да се запишат во основно образование), според пол (достапни податоци се до 2015 година во дијаграмски приказ, а за 2018 процентот на опфат е **42%**) - слика 3. Според достапните податоци за нашата земја (индикатор 4.2.2., последни од 2015 година), процентот на вклучени момчиња во образовниот процес е 30,99%, а на девојчиња 32,25%. Последниот достапен податок за РСМ е за 2018 година и изнесува **42%**.

Слика 3. Опфат (учество) во организирано учење кај децата (една година пред официјално да се запишат во основно образование).

4.2.3. Процент на деца под 5-годишна возраст кои растат во позитивна и стимулативна домашна атмосфера за учење (**88 %**)

4.2.4. Бруто коефициент на запишување на децата во предучилишно образование (**42 %**)

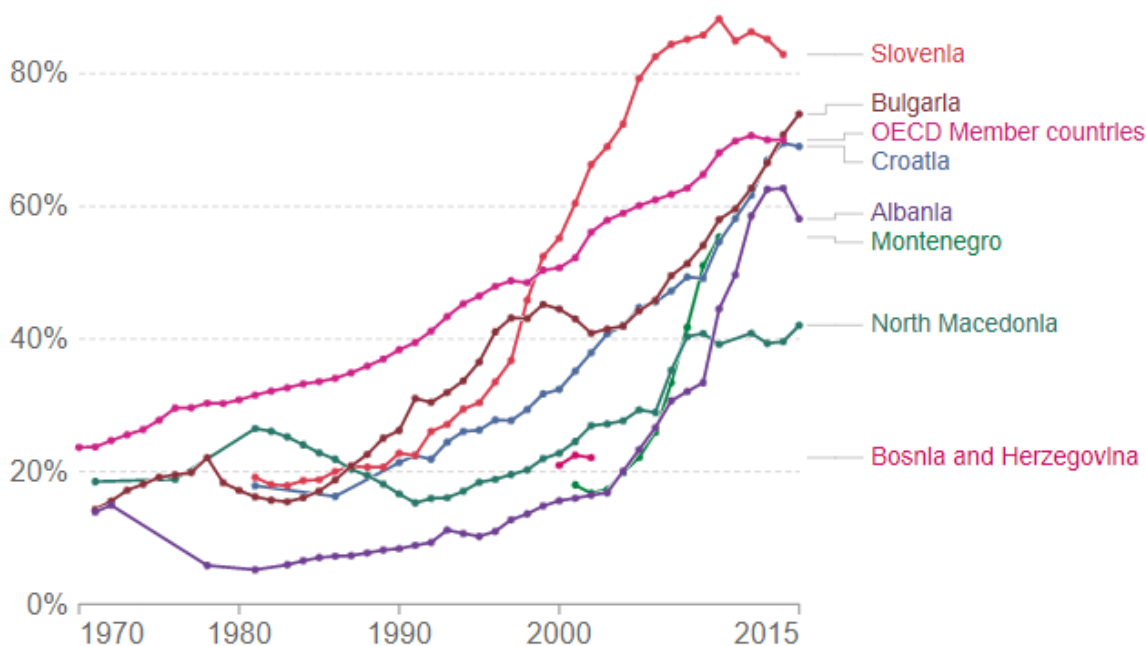
4.2.5. Број на години на (а) бесплатно и (б) задолжително предучилишно образование гарантирано со законската рамка на државата

4.3 До 2030 година да се обезбеди еднаков пристап за сите жени и мажи до достапно и квалитетно техничко, стручно и терцијарно образование, вклучително и до високо образование.

4.3.1. Стапка на учество на млади и возрасни во формално и неформално образование во изминатите 12 месеци, според пол (*податоци има за 2016 година за РСМ само за образование за возрасни – 13%*)

4.3.2. Бруто коефициент на запишани во терцијарното образование (*43% за 2018 год.*)

4.3.3. Стапка на учество на млади на возраст од 15 до 24 години во стручно технички образовни програми, според пол (*нема податок за РСМ*, но има дополнителен податок за учество во младите стручното образование во однос на вкупниот број на млади кои го следат образованиот процес – 28% за 2018 година) слика 4.

Слика 4. Процент на запишани лица во терцијарното образование (индикатор 4.3.2)

4.4 До 2030 година значително да се зголеми бројот на младите и на возрасните кои имаат соодветни вештини, вклучувајќи технички и стручни вештини, со цел вработување, добивање пристојни работни места и претприемништво.

4.4.1. Процент од младите и возрасните кои поседуваат ИКТ вештини (вештини од информациско комуникациска технологија), по тип на вештини (табела 5). За РСМ по индикаторот 4.4.1. за возрасна популација над 15 години има податоци за 2016 година за три поткатегории:

- копирање на податоци во рамки на еден документ – **31%**
- користење на формули во ексел табели – **21%**
- програмирање – основни процедури – **3%**

4.4.2. Процент на млади/возрасни кои постигнале барем минимално ниво на знаење во дигитална писменост

4.4.3. Стапки на образование на млади/возрасни по возрасна група, статус на економска активност, нивоа на образование и програмска ориентација (*нема податок за РСМ*)

Табела 5. Процент од популација која поседува ИКТ вештини

Земја	Процент на популација која поседува ИКТ вештини согласно индикатор 4.4.1	Година на последно достапни податоци
<i>Северна Македонија</i>	21,06 %	2016
Србија	26,84 %	2019
Босна и Херцеговина	11,09 %	2019
Бугарија	14,55 %	2019
Црна Гора	32,56 %	2019
Хрватска	41,41%	2019
Словенија	33,68 %	2019
Швајцарија	49,01 %	2019

4.5 До 2030 година да се елиминираат родовите разлики во образованието и да се обезбеди еднаков пристап до сите нивоа на образование и стручна обука за ранливите граѓани, вклучително и за лицата со посебни потреби, автохтоните народи и децата во ранлива состојба.

4.5.1. Индекси на паритет (женски/машки, рурални/урбани, квинтил на богатство од најсиромашни/најбогати и други паритети како што се статусот на попреченост, автохтони народи и лица погодени од конфликти, во моментот кога податоците стануваат достапни) за сите образовни индикатори на оваа листа што може да се расчленат *(за РСМ има податоци за повеќето од подиндикаторите кои се презентирани на стр. 447 и 448 од ГЕМ извештајот за 2021/2022)*

4.5.2. Процент на ученици во а) почетните одделенија, б) на крајот од петтото одделение, в) на крајот на основното образование, чиј прв или мајчин јазик е наставен јазик во образованиот процес.

4.5.3. Постоење механизми за финансирање кои може да обезбедат реалокација на образовните ресурси на ранлива популација

4.5.4. Трошоци за образование по ученик по степен на образование и извор на финансирање *(нема податок за РСМ)*

4.5.5. Процент од вкупната помош за образованието доделена на неразвиени земјите (или земји во развој)

4.6 До 2030 година да се осигури дека сите млади и значителен број од возрасните, мажи и жени, постигнале јазична и нумеричка писменост.

4.6.1. Процент од населението по возрасна група што постигнува барем функционално ниво на владеење на (а) писменост и (б) математички вештини, според пол *(нема податок за РСМ)*

4.6.2. Стапка на писменост на младите/возрасните *(нема податок за РСМ)*

4.6.3. Стапка на учество на неписмените млади/возрасни во програмите за писменост

4.7 До 2030 година да се осигури дека сите ученици ќе се здобијат со знаења и вештини потребни за промовирање на одржливиот развој, меѓу другото, преку едукација за одржлив развој и одржлив начин на живот, човекови права, родова еднаквост, промоција на

културата на мирот и ненасилство, глобалното жителство и разбирањето на културната разновидност и придонесот на културата кон одржлив развој.

4.7.1. Степен до кој (i) образованието за глобално жителство; и (ii) образованието за одржлив развој се вклучени во (а) националните образовни политики; (б) наставните програми; (в) образованието на наставниците; и (г) оценувањето на учениците *(податоците се од 2017 година, а РСМ има ВИСОКА вклученост на овие принципи во образовните политики, курикулумот и оценувањето на учениците/студентите)*

4.7.2. Процент на училишта кои обезбедуваат образование за животни вештини кои покриваат ХИВ и сексуално образование *(нема податок за РСМ)*

4.7.3. Степен до кој рамката на Светската програма за образование на човекови права се имплементира на државно ниво (според Резолуцијата 59/133 на Генералното собрание на Обединетите нации)

4.7.4. Процент на ученици по возрасна група (или ниво на образование) кои покажуваат соодветно разбирање на проблемите поврзани со глобалното жителство и одржливост *(нема податок за РСМ)*

4.7.5. Процент на 15-годишни ученици кои покажуваат владеење на науката за животната средина и геонауката *(нема податок за РСМ)*

4.7.6. Степенот до кој националните образовни политики и секторските планови во образовниот систем ги препознаваат вештините кои треба да се подобрат во националните образовни системи

4.a Да се изградат и да се подобрат школските објекти кои ќе бидат приспособени на барањата на децата, лицата со попреченост и ќе ги земаат предвид родовите разлики обезбедувајќи безбедна, ненасилна, инклузивна и ефективна средина за учење за сите.

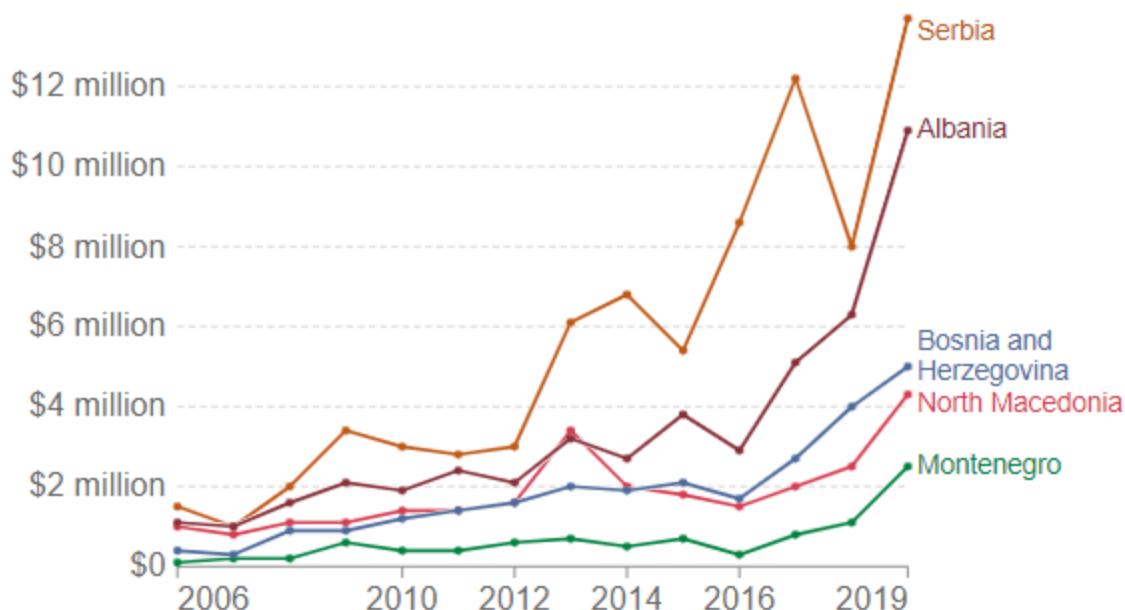
4.a.1. Процент на училишта кои ги обезбедуваат основните услуги, според тип на услуга *(нема податок за РСМ)*

4.a.2. Процент на ученици кои доживуваат малтретирање во изминатите 12 месеци во основното образование а) во 1-5 одделение и б) во 5-9 одделение (23 %)

4.a.3. Број на напади врз ученици, вработен персонал и институции *(нема податок за РСМ)*

4.б До 2020 година, на глобално ниво значително да се зголеми бројот на стипендии за земјите во развој, особено за најмалку развиените земји, за малите островски земји во развој и за земјите од Африка, за упис на високообразовни институции, вклучително и за стручни и технички обуки за информатичка и за комуникациска технологија, технички, инженериски и научни програми, во развиените земји и во други земји во развој.

4.б.1. Број на стипендии доделени на ученици/студенти на годишно ниво (во милиони долари) по сектор и тип на стипендија (слика 5)

Слика 5. Број на доделени стипендии во апсолутна вредност за ученици/студенти (индикатор 4.6.1.)

4.в До 2030 година, значително да се зголеми понудата на квалификувани наставници, вклучително и преку меѓународна соработка за обука на наставници во земјите во развој, особено во најнеразвиените земји и во малите островски земји во развој.

4.в.1. Процент на наставници со минимум потребни квалификации според ниво на образование (*нема податок за РСМ*)

4.в.2. Сооднос на ученик/обучен наставник по ниво на образование

4.в.3. Процент на наставници кои се квалификувани согласно националните стандарди по ниво на образование и тип на институција (*нема податок за РСМ*)

4.в.4. Сооднос на ученик/квалификуван наставник по ниво на образование

4.в.5. Просечна плата на наставник во однос на другите професии кои бараат образовна квалификација на споредливо ниво (*нема податок за РСМ*)

4.в.6. Стапка на напуштање на работата од страна на наставниците по ниво на образование (*нема податок за РСМ*)

4.в.7. Процент на наставници кои по вид на обука поминале стручна обука во последните 12 месеци во рамки на организацијата каде работат (*нема податок за РСМ*)

* * *

Може да се заклучи дека меѓународно признаени информации и извештаи поврзани со оценувањето на состојбите во образовната сфера, генерално доаѓаат од следните релевантни организации/институции:

- Обединети Нации и нејзините организации, како УНИЦЕФ, УНДП, итн.,
- Европска Комисија (институциите, односно програмите како EuroStat, Eurydice, ETF, итн.),

- Светска Банка,
- OECD, и
- други релевантни организации кои работат на општествено економскиот развој, како на пример Светскиот економски форум⁸⁵, фондации поврзани со образованието (MBRF⁸⁶, итн.).

Деталната анализа на извештаите кои ги изработуваат овие организации покажува дека тие вклучуваат бројни индикатори кои го отсликуваат степенот на развој на образовните системи по различни димензии. Овие индикатори влечат официјални податоци од меѓународните и националните статистички организации. Често во различните анализи се користат исти индикатори.

3.2. Утврдување на изворите на информации за определување на индикатори за следење на реализацијата на активностите во образованиот сектор

Податоците кои се потребни за дефинирање на вредностите на индикаторите најчесто се собираат во државниот завод за статистика (ДЗС)⁸⁷. Голем број на институции и организации се обврзани периодично да доставуваат податоци до ДЗС. За дел од податоците потребно е да се спроведат практични („на терен“) истражувања со цел да се добие бараното ниво и квалитет на статистички информации (како на пример, тестирањето на учениците од 9-то одделение за познавање на математика и јазична писменост во рамки на тестирањето ПИСА). Во табелата 6 се претставени дел од основните статистички параметри за образованиот систем во РСМ.

Табела 6. Основни статистички показатели за образовниот систем во РСМ (споредба учебни 2009/2010, 2014/2015 и 2019/2020 година)

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО ВО РСМ ⁸⁸			
Учебна година	2009/2010	2014/2015	2019/2020
Основно образование			
Број на основни училишта ⁸⁹	1.046	1.036	1.036
Ученици во основното образование	211.857	193.747	188.350
Ученички	102.268	93.740	90.910
Ученици	109.589	100.007	97.440
Број на наставници	16.462	17.937	18.561
Жени	10.684	12.215	13.129
Мажи	5.778	5.722	5.432
Средно образование			

⁸⁵ <https://www.weforum.org/topics/education>

⁸⁶ <https://mbrf.ae/en>

⁸⁷ <https://www.stat.gov.mk/>

⁸⁸ https://www.stat.gov.mk/publikacii/2021/MKbrojki_MK_web.pdf, стр.22

⁸⁹ Податокот се однесува на сите видови основни училишта од I до IX одделение (редовни училишта, училишта за ученици со специјални потреби и училишта за возрасни). Но, треба да се има предвид дека вкупно има 364 централни основни училишта, а другите се нивни подрачни единици и така се стигнува до бројка од над 1000 основни училишта (организациски единици)

Број на средни училишта ⁹⁰	117	122	136
Ученици во средното образование	96.311	84.047	70.402
Ученички	46.261	40.453	33.752
Ученици	50.050	43.594	36.650
Број на наставници	7.024	7.523	7.464
Жени	4.100	4.441	4.536
Мажи	2.924	3.082	2.928
Високо образование			
Запишани студенти ⁹¹	57.894	59.359	51.734
Жени	30.408	32.175	29.515
Мажи	27.486	27.184	22.219
Број на наставници ⁹²	2.057	2.453	3.162
Жени	814	1.045	1.468
Мажи	1.243	1.408	1.694

Како дополнување на претходната табела во табелата 7 е претставен број на лица кои се стекнале со соодветен степен на образование во периодот 2015-2020 година⁹³ Повеќе од очигледно е дека од година на година се намалува бројот на ученици на сите нивоа на образованије правејќи десет годишен преглед на учебната 2019/2020 година во однос на 2009/2010 година:

- Бројот на запишани ученици во **основно образование** е помал за **11,1 %**.
- Бројот на запишани ученици во **средното образование** е намален за **26,9 %**
- Бројот на запишани студенти е намален за **10,6 %**

Табела 7. Број на завршени ученици/студенти во периодот 2015-2020 година во основното, средното и високото образование

Лица што се стекнале со:	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Основно образование	21.830	16.884	21.118	20.955	20.148	19.581	
Средно образование	23.638	22.086	21.706	20.259	20.260	16.380	
Високо образование							
додипломски студии (I циклус)	8.458	8.247	8.545	7.698	7.874	6.907 ⁹⁴	
последипломски студии (II циклус)	2.440	2.021	1.977	1.885	1.916	1.758	1.976 ⁹⁵
докторски студии (III циклус)	246	197	209	243	204	174	201 ⁹⁶

⁹⁰ Податокот се однесува на сите видови средни училишта (редовни училишта, училишта за ученици со специјални потреби и верски училишта).

⁹¹ Тука се опфатени сите студенти кои се запишуваат во прва година, притоа најголем број студенти (83.8 %) се запишани на државните високообразовни установи, додека 15.5 % се запишани на приватните високообразовни установи.

⁹² Податокот се однесува само на наставниците, без соработниците во наставата. Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на наставниците и соработниците во високообразовните установи во академската 2020/2021 година изнесува 4.288, при што 3 074 или 72 % се наставници и 1.214, т.е. 28 % се соработници во наставата.

⁹³ <https://www.stat.gov.mk/publikacii/2022/Bilten%2002%20MAK.pdf>, стр. 21 (месечен статистички извештај 1.2.2022)

⁹⁴ https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/2.1.21.12_mk.pdf

⁹⁵ <https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=20>

⁹⁶ https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.08_mk.pdf

Во табелата 8 е претставена просечната исплатена нето плата по вработен во секторите образование (М) и стручни, научни и технички дејности (К) за 2020 година и 2021 година, како и споредба во однос на просечната нето плата во сите дејности.

Табела 8. Просечната исплатена нето плата по вработен

Вкупно просечна исплатена месечна нето-плата по вработен (тр. – тримесечје)	IV тр. 2020 (денари)	IV тр. 2021 (денари)	Индекси	
			IV тр. 2021 во однос на IV тр. 2020	IV тр. 2021 во однос на просек 2020
Сите дејности	27.925	29.406	105,3	108,2
М. Образование	27.603	28.048	101,6	102,6
К. Стручни, научни и технички дејности ⁹⁷	32.354	36.014	111,3	114,9

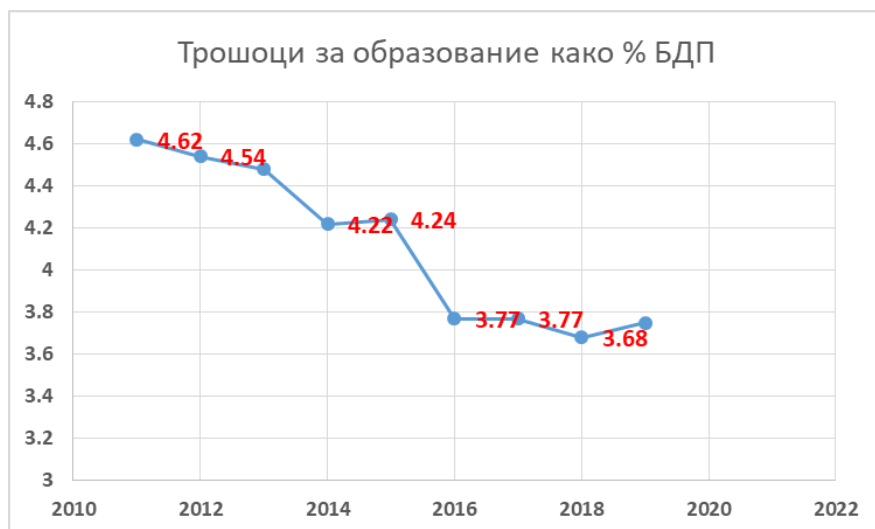
Во својот извештај од 2020 година за реализација на Стратегијата за образование 2018-2025 година (Анекс 2)⁹⁸, МОН прави споредбена анализа за периодот 2011-2020 година и при тоа ги користи следните индикатори: ги користи следниве индикатори:

- Трошоци во образование [(i) вкупен трошок во образованието како процент од БДП; (ii) трошоци (вработени, инфраструктура, материјали за учење и др.) за предучилишно; основно; средно (гимназиско и стручно); и високо образование,
- Процент на опфат на децата во рано згрижување и предучилишно образование,
- Процент на ученици во основното, средното и терцијарното образование,
- Процент на лица кои го напуштаат основното, средното и терцијарното образование,
- Процент на лица кои земаат учество во доживотно учење,
- Процент на невработени лица со завршено високо образование,
- Млади на возраст 15-24 години кои не се здобиле со никакво образование, ниту обука, ниту пак работат,
- Процент од учениците кои имаат лоши резултати во ПИСА тестирањето по математика, мајчин јазик и наука, итн.

Овие податоци се добиваат од државниот завод за статистика и се презентирани во Анекс 2 на овој извештај. Тука ќе биде издвоен само првиот индикатор – вкупен трошок во образованието како процент од БДП кој покажува сериозно намалување (слика 6).

⁹⁷ Во оваа дејност спаѓа и областа „72. Научно истражување и развој“

⁹⁸ <https://mon.gov.mk/download/?f=Izvestaj%20Strategija%20za%20obrazovanie%202019-2020.docx>

Слика 6. Вкупен трошок во образованието како процент од БДП

Во нашата држава се следат голем број од индикаторите кои се користат за наши потреби (следење на прогресот на реализација на различни политики и програми во образованието), но и за компаративни анализи со други земји во рамки на меѓународни признати институции и методологии.

Владата на РСМ, заедно со експертскиот тим кој ќе ја работи на НРС 2022-2042 треба да одлучи кој основен сет на индикатори ќе биде користен во следењето на имплементацијата на Националната развојна стратегија. Веќе беше споменато дека постојат поголем број на меѓународни организации кои имаат развиено и користат различни индикатори со кои се следи реализацијата на активностите во образованието (Обединети нации, Светска Банка, ОЕЦД и други). Голем дел од индикаторите се повторуваат.

Нашата држава има континуирано следење на голем дел од податоците кои се користат во создавањето на овие индикатори. Најголемиот број на информации се добиваат од државниот завод за статистика, но не за сите индикатори може да се најде соодветен податок. За дел од индикаторите се потребни теренски истражувања кои се спроведуваат по соодветни методологии.

При дефинирањето на индикаторите кои ќе се користат за следењето на прогресот на НРС 2022-2042 треба да се земе предвид и долгорочната достапност на податоците, како и нивната валидност. Треба да се изгради и систем на база на кој државниот завод за статистика ќе може да ги прибира податоците.

4. Резиме на инпути од процесот на консултации со релевантните чинители/институции во областа на образованието

Процесот на вклучување на стејкохолдерите во процесот на креирање на визија на тематските работилници беше особено користен, бидејќи на самите работилници беа добиени навистина вредни информации. Во Анекс 3 е дадена целосната листа на добиени одговори и размислувања кои се добиени од сите работилници. Во текстот кој следи (табела 9) се изнесени поважните пораки кои според авторот на овие редови (Р. Поленаковиќ) е потребно да бидат сериозно разгледани во НРС 2022-2042.

Табела 9. Поважни информации кои се добиени од консултациите со релевантните чинители/институции во сегментот на образование

Клучни очекувани позитивни промени до 2042 година ВИЗИЈА	Образложение на потребите; очекувани придобивки ЗОШТО	Клучни мерки и активности за постигнување на промените КАКО
- Развиени стручни вештини кои ќе придонесат за поголема вработливост - Флексибилно стручно образование, децентрализирано (делумно централизирано) стручно образование - Гостување на претставници од бизнис секторот во текот на школувањето - Стручно образование управувано од економијата и пазарот на трудот - Помалку теорија повеќе пракса, дигитална писменост, стипендии - Внесување на повеќе содржини од претприемништво во наставата	- Извонредност во стручното образование и високото образование - Креирање на работоспособни млади лица по завршувањето на средното/високото образование - Спремност кај голем дел од дипломците да започнат сопствен бизнис.	Промоција на вредностите за извонредност и донесување концепт во образованието кој ќе го развива иновативниот дух кај младите
- Дигитално писмен народ во Македонија во целост - Методолошки пристап во институциите на РСМ (владин и јавен сектор) за признавање на компјутерски вештини	- Видливост на формалните и неформалните квалификации преку систем за квалитет - Дигитално писмено општество	Достапност на ИКТ обуки и признавање сертификати
- Едукација на населението во врска со прифаќање на различностите - Пристапни градинки, училишта и факултети за лица со попреченост - Работа со мал број на ученици, вклучувајќи и лица со попреченост - Реална можност за инклузивно образование, особено во предучилишно образование - Употреба на успешни модели од други држави во однос на едукација и доедукација на наставниот кадар за употреба на дигитални алатки	- Квалитетно образование за сите - Реално инклузивност секаде, а не само декларативно	Негување индивидуализиран пристап на сите нивоа
Враќање на приемни испити со исфрлање на државната матура	Зголемување на попродуктивен и поквалитетен кадар	Студентски собранија

• Поголем глас на студентите		
• Развој на компетенции за зелени технологии, справување со климатски промени, и сл. • Повеќе екологија и дискусии за одржлив развој во наставата	• Следење на Европските сугестии и препораки според Зелениот договор	• Вклучување во наставата на повеќе содржини поврзани со зелени технологии, обновливи извори на енергија, особено во стручното образование
• Поголема финансиска писменост кај сите ученици • Развој на претприемачки компетенции во поголем број на предмети	• Пристап до финансии кога ќе има потреба на факултет или по дипломирањето за формирање на старт-ап компанија	• Воведување на посебни теми во рамки на предметите Иновации, Бизнис, Претприемништво, Менаџмент во основното, средното и високото образование
• Намалување на мито и корупција во образованието	• Избегнување на злоупотреба на правата на студентите	• Поголема имплементација на казни за прекршителите
• Финансиска поддршка за учениците и студентите	• За да останат и напредуваат во одредени подрачја	• Зголемен буџет за образованието
• Поселективни мерки за вработување на наставниците и професорите	• Оваа промена е потребна заради тоа што училиштето / факултетот најмногу влијае врз емоционалниот и менталниот развој на учениците / студентите	• Посериозни психолошки тестови за луѓе вработени во образование
• зголемен опфат на децата што одат во градинки	• за да се олеснува адаптивбилноста/прилагодувањето на нови средини и са се постигне побрз психички развој	• предучилишното образование е задолжително • психолозите да се повеќе вклучени во образованието
• учениците имаат поголема слобода во избор на предмети • намален број на предмети во основно образование	• учениците ќе следат настава со поголемо задоволство • учениците се преоптоварени со предмети	• намалување на бројот на предмети • поголем избор на предмети како изборни предмети • промени во наставниот план
• учениците се активно вклучени во училишниот живот	• усовршување на учениците • поголема стимулираност за учење	• додатни часови • вон-наставни активности
• кабинетска настава со опремени кабинети	• подобар успех на учениците	• компјутеризација и опремување со нови технологии
• Соодветно вреднување на наставниот кадар	• Зголемување на мотивираноста кај наставниот кадар, а со тоа и на квалитетот во образовниот процес	• Обезбедување на средства во буџет
• Основни услови за хигиена во образовните институции кои ќе бидат финансиски поддржани од државата/локалната самоуправа, пример обезбедување средства за хигиена во тоалети (хартија и сапуни за деца)	• Хигиената е основа за здравјето и стекнување на правилни животни навики	• Издвојување на наменски насочени средства од буџет за хигиена
• системот на функционално следење на реалните способности и афинитети на	• За да се создаде кадар кој веднаш ќе биде подготвен да	• Формирање на тимови во училиштата за следење на

децата од ОУ и насочено водење кон изборот на професијата	одговори на потребите на пазарот на трудот • Од мали нозе да научи да ги цени вистинските вредности – младиот човек	способностите и афинитетите на децата – законска обврска на наставниците • Обука на родителите за придобивките од реално стекнати знаења наспроти нереална оценка
• Критериум за избор на наставен кадар да биде исклучително квалитетно ослободено од влијание на политичкиот фактор	• Квалитетни наставници водат до квалитетни ученици и идни работоспособни граѓани подготвени за ефикасен придонес во компаниите	• Дистанцирање на политичкиот фактор
• Мали паралелки со по 24 ученици во ОУ и во СУ	• Заради поквалитетна настава	• Менување на закон
• Систем за поинтензивна работа со талентирани ученици и нивно насочување	• Правилно да се искористи потенцијалот на талантираните ученици	• Вметнување на задолжителни активности за работа со талентирани ученици
• Дигитализација во образованието	• Недостаток на дигитална писменост и инфраструктура, повеќе компјутери за учениците/студентите	• Развој на дигитални алатки во секој предмет/област
• да биде во фокус примена на знаења STEM (Science, Technology, Engineering, Math) со цел да ни се подобрат резултатите во меѓународните тестови	• Нема пракса и примена на знаења во образованието – едукација за практична примена на знаења STEM (Science, Technology, Engineering, Math)	• Стимулирање и повеќе проекти за СТЕМ уште во 5-6 одделение
• Доживотното учење – мото на секој наставник	• Незаинтересираност за нови знаења кај образовните кадри	• зајакнување на доживотно учење, иницирано доживотно учење кај наставникот • Задолжителни обуки за наставниците – секоја година за секој наставник минимум по 3 дена обука на разни теми.
• Редукција на бројот на универзитети и факултети • Менаџмент на квалификации на раководните органи во образовните институции	• Засилена ревизија на тековните универзитети и поголема селективност и почитување на правилата во процесот на акредитација во високото образование	•
• Подобрена инфраструктура во образованието	• Квалитетно образование • Стручни, компетентни и развојно одржливи кадри	• Законски измени • Стратегија за образование • Правилници за стандарди за објектите
• Поголема искористеност на фондовите од меѓународната заедница	• Трансфер на знаења и добри практики од развиените земји	• Обуки за аплицирање на проекти за администрацијата и наставниците/професорите
• Наставните програми соодветствуваат на потребите	• Поголеми постигнувања	• Поголеми инвестиции во областа на образованието

• Подобрена инфраструктура во училиштата • Деполитизирано образование • Можност за бесплатно високо образование • Добивка на хонорар за успешните и талентирани ученици • Гаранција за добро работно место по завршување на образованието	• Не уништување на млади потенцијали поради недоволни финансиски средства • Наградата за вложениот труд е голема мотивација	• Сменети наставни програми • Промена на процесот на избор на директори • Предвидени се стипендии за талентирани ученици • Креирање на дата база со потребни работници од страна на приватниот и јавниот сектор
• Стручни и квалификувани наставници • Нема вработување преку политика • Мотивација за професори и ученици преку разни проекти надвор	• Стручно усовршување • Поквалитетно образование • Европско образование	• Инвестиции во образование и креирање на политики • Интервју, тимска работа со вложен труд за квалификација

Може да се заклучи дека клучни предлози/сугестии кои беа дадени за време на работилниците се следниве:

- Деполитизација на образованието;
- Континуитет во реформите во образованието (додека не се заврши целата реформа и не се измерат резултатите од истата, да не се започнува со нова реформа);
- При реформите да не се превземаат искуствата од други земји, без да се прилагодат добрите практики на нашите услови;
- Образовните реформи да базираат на барањата и потребите на локалното стопанство;
- Реална инклузија на сите нивоа, а не само декларативни пораки;
- Поголема искористеност на ЕУ фондовите и можностите за мобилности;
- **Главниот „производ“ на образовниот систем треба да бидат работоспособни млади луѓе** кои лесно ќе се вклучат на пазарот на труд. Вклучување во наставните содржини на сите нивоа на образование теми кои директно ќе го развиваат иновативниот дух кај младите и ќе ги направат спремни за предизвиците на новото време:
 - Климатска писменост и одржлив развој,
 - Финансиска писменост и развој на претприемачки компетенции,
 - Познавање на зелени технологии,
 - Развој на животни вештини, и компетенции за работа на проекти;
- Наставникот да е главниот столб на образовниот систем (поголема грижа за наставниците/професорите, кариерен развој, континуирани обуки, развивање на разни видови на стимулативни мерки за подобрите наставници, итн.);
- Дигитализација во сите аспекти од образовниот процес;
- Поголема понуда на обуки за возрасни за компетенциите и вештините кои недостасуваат на пазарот на трудот;
- Поголема контрола на процесот за акредитацијата на студиските програми на високообразовните институции, итн.

5. Меѓу тематски прашања поврзани со образованието (социјална инклузија; добро владеење; управување со ризик од катастрофи и отпорност; дигитализација и иновации; родова перспектива)

Во РСМ голем дел од препораките на меѓународните организации во однос на **социјалната инклузија** и родовата перспектива се вклучени во стратегиските и програмските документи. Така на пример, општите принципи за интеркултурно образование на УНЕСКО се преточени во концепцијата на основно образование⁹⁹. Интеркултурното образование:

- го почитува културниот идентитет на ученикот, преку обезбедување културно прифатливо, соодветно и квалитетно образование за сите;
- му овозможува на секој ученик да се стекне со знаења, вештини и ставови, неопходни за негово активно и целосно интегрирање во мултикултурно општество;
- му овозможува на секој ученик да се стекне со знаења, вештини и ставови кои ќе му овозможат да придонесе за разбирање, почитување, толеранција, солидарност и соработка меѓу поединците од различни етнички, социјални, културни и религиозни групи.

Во нашата држава има сериозен позитивен исчекор во развојот и имплементацијата на разни аспекти од социјалната инклузија во образованието. Така, во МОН, потпрограмата 2 целосно се однесува на **Недискриминација, почитување на различностите и инклузивно образование**. Најзначајните достигнувања во изминатите две години во ова поле се презентирани во Анекс 4. Сепак, се уште има области кои мораат да се подобруваат. Во извештајот на УНЕСКО „Right from the start: build inclusive societies through inclusive early childhood education (2021)“, нашата држава е спомената на две места со еден добар, односно еден лош пример во инклузивноста во предучилишното образование. Негативниот пример се однесува на фактот дека во нашата држава постои најголем диспаритет во образовните услуги кај децата кои доаѓаат од богати и сиромашни семејства – 91% од побогатите деца ги користат услугите на образовниот систем, во однос на само 12% од сиромашните деца (слика 1 од извештајот). Позитивниот пример се однесува на предучилишната интеграција на Ромите (на возраст меѓу 4 и 6 години) во образовниот систем на предучилишно образование (страница 6 од извештајот)¹⁰⁰.

Анализирајќи ја **родовата перспектива** во образовниот систем постојат добро организирани податоци во однос на учество во самиот процес, но и во однос на раководните места во образовниот систем. Исто така, во последните години се спроведуваат нови политики, како што е случајот со новиот Закон за основното образование со која се промовираат еднаквоста и недискриминацијата како едни од клучните вредности на реформата. Со воведувањето на измените во Законот за учебници за основно и средно образование¹⁰¹ („Службен весник на Република Македонија“ бр. 21/2018 од 02.02.2018), се овозможи ревизија на учебниците и од аспект на родовата перспектива. Интервенирано е во дел од содржините во 3 учебници по Општество за четврто одделение, Етика за 3-та година и Граѓанско образование за осмо одделение, како и во 2 Наставни програми

⁹⁹ <https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2021/08/Standardi-za-interkulturno-obrazovanie-Makedonska-verzija.pdf>

¹⁰⁰ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378078> стр.

¹⁰¹ Службен весник на Република Македонија, бр. 21/2018 од 02.02.2018

(наставната програма по предметот Граѓанско образование за VIII и IX одделение и за прва година во средното образование). Сепак, иако е воспоставен функционален систем за анализирање и ревидирање на содржините од учебниците, се уште се појавуваат нови содржини кои граѓанските организации ги посочуваат како проблематични¹⁰².

Феминизацијата на наставничката професија претставува образовен предизвик во смисла на поддршка на девојките кои студираат на природно математичките и ИТ факултети и кои најчесто избираат својата кариера да ја продолжат во секторот образование, а момчињата во ИТ индустријата, која е една од најплатените индустрии во земјава. Иако податоците од УНЕСКО покажуваат дека во нашата држава жените кои се бават со научно-истражувачка дејност е поголем од мажите (највисок процент во Европа – 52%)¹⁰³ овие способности не се трансформираат во реално учество особено во техничките и ИКТ сектори на индустријата. Потребно е воведување на посебни мерки за поддршка на девојчињата за премин од образовниот процес во техничките и ИКТ науки во рамки на индустријата.

Во Националната Стратегија за ИКТ 2021-2025, **дигитализацијата и образовниот** сектор се поврзани во три сегменти:

- (1) дигитализација на податоците и процесите во институциите одговорни за регулативата, содржината и спроведувањето на образовниот процес во Северна Македонија (на пр., дигитализација на податоците и процесите со воведувањето на информативниот систем за евиденција на оценките, е-дневник, воведувањето на EMIS, дигитализација на националната рамка за квалификации, дигитализација на образовната содржина за 4то одделение). На 24.3.2020 промовирана е национална платформа за поддршка на далечинско учење (www.eduino.gov.mk), изготвена од страна на МОН, БРО и МТСП (наставници и воспитувачи) со поддршка на УНИЦЕФ.
- (2) електронска размена на податоци помеѓу институциите во делот на образованието. Размената на податоците треба да се одвива преку платформата за интероперабилност. Оттука, индикатор во овој дел се бројот на институции вклучени на платформата за интероперабилност на МИОА, а кои работат во делот на образованието. МОН се веќе вклучени и имаат развиено неколку веб сервиси за размена на податоци со други институции. Најчесто овие податоци го хранат и националниот портал за е-услуги.
- (3) услугите за (кон) граѓаните. Тука спаѓаат е-услугите поставени на националниот портал за е-услуги uslugi.gov.mk. Во областа на образование и наука одреден број од услугите се дигитализирани.

Денес, образованието не е ограничено на недостаток на едукативни материјали, туку е ограничено поради недостаток на технологија и пристап до интернет. Оттука индикаторите за пристап на интернет на домаќинствата како и пристап до електронски уреди на децата треба да се гледаат како прокси индикатори на краток и среден рок за квалитетот и дигитализацијата на образованието. На среден и долг рок иновациите во образованието треба да се гледаат во придобивките кои ги носат: вештачката интелигенција, интернетот на нештата и технологијата за виртуелна реалност.

Иновациите се предуслов за општествено економскиот развој. Развојот на иновативниот потенцијал кај младите е една од основите премиси на секој образовен систем, вклучувајќи го и нашиот. Со донесувањето на националната стратегија за

¹⁰² <https://akademik.mk/reaktsija-na-platformata-za-rodova-ednakvost-vo-vrska-so-diskriminatorските-sodrzhini-vo-uchebnitsite/>

¹⁰³ <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs55-women-in-science-2019-en.pdf>

претприемачко учење 2014-2020 година¹⁰⁴, како и со воведувањето на предметите „Иновации“ во 9-то одделение во основното образование, „Иновации и претприемништво“ во I, II и III година и предметот „Бизнис и претприемништво“ во IV година од гимназиското образование нашата држава стана една од понапредните земји во кои се стимулира и поддржува претприемачкиот начин на размислување и делување во регионот. Европскиот акт за мали бизниси препознава голем број на индикатори кои ја мерат овозможувачката околина за развој на малите бизниси. Резултатите од мерењата на ОЕЦД за 2012¹⁰⁵ и 2016¹⁰⁶ година за областа на претприемачкото учење (и женско претприемништво) се дадени во табела 10. Најновите мерења по овие индекси треба да бидат достапни во 2022 година. Повеќе од очигледно е дека треба да се задржат добрите практики и:

- да се продолжи со континуирани обуки за наставниците од областа на иновации и претприемништво во рамките на нивниот професионален развој,
- да се стимулира учеството на учениците во проекти и активности кои се организираат во рамки на училиштето (продажни саеми на ракотворби, поддршка на стари лица од околината, собирање на пластични шишиња, проекти за заштита на животната средина, посети на компании и гости предавачи во училиштата, итн.)
- родителите да ги поттикнуваат своите деца од најрана возраст да бидат проактивни и да учествуваат во разни проекти и воннаставни активности.

Табела 10. Индикатори за претприемачко учење (и женско претприемништво) според Европскиот акт за мали бизниси

Претприемачко учење (ПУ) и женско претприемништво							
Оценки (1 – најниска, 5 – највисока)							
Земји од западен Балкан	ALB	BIH	KOS	MKD	MNE	SRB	TRK
Просечна оценка за 2012	2.54	1.79	1.81	2.4	2.54	2.35	2.52
Просечна оценка за 2016	2.18	2.46	2.24	2.70	2.80	2.56	2.72

Доброто владеење е пристап на работа каде владата е посветена на создавање систем заснован на правда и мир кој ги штити човековите права и граѓанските слободи на поединецот¹⁰⁷. При ваквиот начина на работење постои директна врска помеѓу доброто владеење и човековите права. Доброто владеење е потребно за спречувањето на корупцијата, лошото работење и лошото владеење како и злоупотреба на нормите на административното право. За дефинирање на овој концепт постојат различни извори и промотори на добро владеење¹⁰⁸. Обединетите нации имаат воспоставено осум принципи за добро владеење кои се прифатени и од Европската Унија, и тоа: 1) Консензуално ориентирано, 2) Партиципативност, 3) Спроведување на законитоста, 4) Ефективност и ефикасност, 5) Правичност и инклузивност, 6) Респонзивност, 7) Транспарентност и 8)

¹⁰⁴ <https://wecontribute.mk/wp-content/uploads/2018/08/Strategija-za-pretpriemacko-ucenje-vo-RM-2014-2020-MK-2.12.2014-2.pdf>

¹⁰⁵ https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/sme-policy-index-western-balkans-and-turkey-2012_9789264178861-en

¹⁰⁶ https://www.oecd-ilibrary.org/development/sme-policy-index-western-balkans-and-turkey-2016_9789264254473-en

¹⁰⁷ Creative Learning, Link: <https://creativelearning.org/blog/2021/10/14/what-is-good-governance/>

¹⁰⁸ Henk Addink, Good Governance: Concept and Context, Published to Oxford Scholarship Online: May 2019, link: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780198841159.001.0001/oso-9780198841159>

Одговорност¹⁰⁹. Овие осум принципи се накратко дефинирани во табела А2.2 во Анекс 2. Советот на Европа има воспоставено дванаесет¹¹⁰ принципи за добро владеење, но ние ќе се придржиме на принципите на ОН кои се прифатени од ЕУ. При оценување на напредокот на нашата држава кон Европска Унија, Комисијата редовно дава оценки за добро владеење на основа на овие принципи¹¹¹. Дел од активните индикаторите кои се однесуваат на доброто владеење во образованието се презентирани подолу и во Анекс 2 каде се и поединечно прецизно дефинирани.

Учество. Во табелата А2.3. во Анекс 2 се дадени податоци за бројот на дипломирани студенти во високото образование по пол, во табелата А2.4. е презентираан бројот на училишта каде се држи настава во јазиците на заедниците, а на табела А2.5. е даден процентуален сооднос на етничкиот состав во МОН.

Владеењето на правото. Народниот правобранител во 2020 година постапил по вкупно 21 претставка за заштита на правото на образование на детето. Од содржината на претставките, како и континуираното следење на состојбите во оваа област се констатира дека проблемите за кои се барало интервенција се однесуваат на поголем број деца во образовниот процес. Имено, пандемијата од Ковид 19 наложи во учебната 2019/2020 година наставата да продолжи со учење од далечина, кое продолжи и во првата половина на новата учебна 2020 година. Поради овие околности ова бројка не може да се смета за најрелевантна¹¹². До Државната комисија за спречување корупција (ДКСК), во текот на 2020 година доставени се 3 барања за покренување постапка за образование за кој не добиле одговор¹¹³. Ако се гледа графиконот за областите по кој се поднесени пријави до ДКСК во 2020 година високото образование котира на петто место со 6 пријави за судир на интереси, 15 за корупција и 2 за имотна состојба. Не е подобра ситуацијата ниту во основното образование каде имаат добиено вкупно 23 пријави, и тоа 6 за судир на интереси, 15 за корупција и 2 за имотна ситуација. Нешто подобра е ситуацијата во средното образование каде има 11 претставки (две за судир на интереси и 9 за корупција)¹¹⁴.

Транспарентноста. Центар за граѓански комуникации ги рангира главните јавни органи и институции (министерства и општини) според активната транспарентност. Само за една година (2021 во однос на 2020 година) транспарентноста на МОН согласно овој индекс пораснала за 20,9% со што вкупно 91,7% МОН е во групата на високо транспарентни јавни институции¹¹⁵.

Респонзивност. За оценка на респонзивноста користени се податоци од студијата на Центарот за граѓанска комуникација. Според ова студија во 2020/ 2021 година Институциите просечно одговарале на барањата за 16 дена, но само 61 % ги доставиле

¹⁰⁹ United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, What is Good Governance?, link: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

¹¹⁰ Council of Europe, Centre of Expertise for Local Government Reforms, <https://rm.coe.int/brochure-12-principles-of-good-governance-and-current-tools-on-good-go/16808b1687>

¹¹¹ European Commission, Commission Staff Working Document North Macedonia 2021 Report, Strasbourg, 19.10.2021

¹¹² Република Северна Македонија, Народен Правобранител, Годишен извештај за степенот на обезбедување, почитување, унапредување и заштита на човековите права и слободи 2020, Март 2021, стр. 14

¹¹³ Годишен извештај за работа на државната комисија за спречување на корупција за 2020 година, Скопје, Март 2021, стр. 46

¹¹⁴ Годишен извештај за работа на државната комисија за спречување на корупција за 2020 година, Скопје, Март 2021, стр. 11

¹¹⁵ <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>, стр. 12

барањата во законскиот рок¹¹⁶. За МОН нема поединечни податоци. Во извештајот Огледало на владата: Учество на јавноста во процесите на подготовка на закони (март 2020)¹¹⁷ за МОН се изнесува фактот дека не доставиле одговори на прашалникот во 2019, за разлика од 2014 и 2015 кога учествувале во истражувањето.

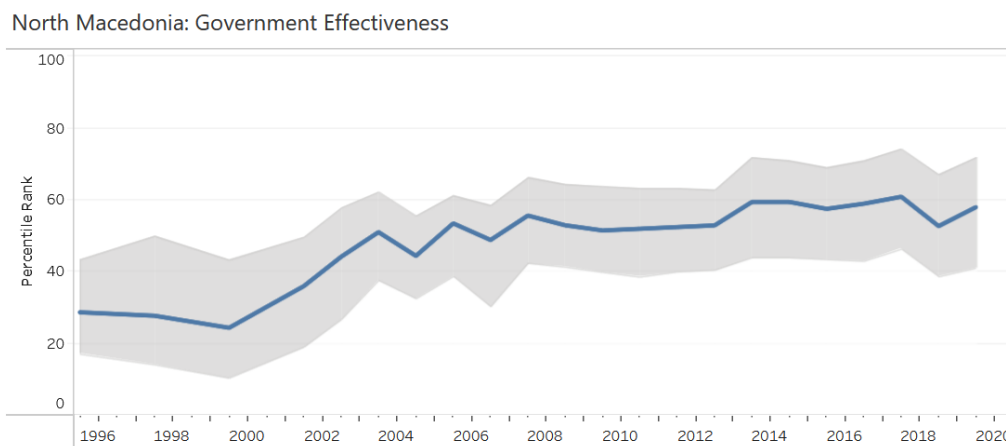
Ориентирана кон консензус. Резултатите од испитувањата на МЦМС за четири години за МОН за обид за поширок консензус при донесување на закони ја дава табела 11¹¹⁸. Во извештајот нема податоци за 2019 година, но претходните оценки за кои има податоци укажуваат дека вредноста на композитниот индекс се движи меѓу 3 и 4 што е некаде на просекот на ниво на целата држава кој е 3.4.

Табела 11. Оценка за МОН за композитниот индекс за воспоставување на поширок консензус при донесување на закони

Композитен индекс по години	2019	2015	2014	2012
Министерство за наука и образование	/	3	4	3

Еднаквост и инклузивност. Дел од информациите за инклузивноста се презентирани погоре во ова поглавје, но тука ќе биде претставена информацијата колку лица со попреченост се вработени во образовните институции (согласно последните податоци од 2016 година. Во Министерството за образование и наука има само 1 вработен, додека во образовните установи на локално ниво исто така 1, а на универзитети и факултети вкупно 4¹¹⁹.

Ефективноста и ефикасноста. Овој елемент не е мерен во однос на образовните структури. Податоците од анализата на Светската Банка се однесуваат на ниво на цела земја. Се приметувa континуирано благо покачување на овој индекс.¹²⁰

Слика 7. Ефективност на Владата на РСМ низ години

¹¹⁶ <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

¹¹⁷ <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2020/12/ogledalo-na-vladata-2019-final.pdf>, стр. 8

¹¹⁸ <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2020/12/ogledalo-na-vladata-2019-final.pdf>, стр. 23

¹¹⁹ Република Македонија, Народен правобранител – Посебен извештај - по спроведеното истражување за остварување на правото на вработување на лицата со попреченост, Скопје, октомври 2016, стр. 12

¹²⁰ Извор: Светска банка (World Governance Indicators), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>

Одговорноста. Во периодот јануари - август 2021 година, до Народниот правобранител во делот на високо образование, културата и спорт се доставени 10 претставки од кои за 7 е отворена постапка и се преземени дејствија. Притоа во рок е одговорено на 2 претставки, после рокот на 4, додека кај една претставка не е даден одговор¹²¹.

Во текот на 2020 и 2021 година, пандемијата од Ковид-19, која може да ја сметаме за природна катастрофа, во голема мера влијаеше на начинот на кој се организираше воспитно-образовниот процес во нашата земја. Спроведено е сеопфатно истражување во основните и средните училишта: „Искуства и ставови за учењето на далечина за време на пандемијата на КОВИД-19“ спроведено од УНИЦЕФ, МОН, БРО и Реактор¹²². На 10 март 2020 година, Владата на РСМ донесе одлука за прекин на воспитно – образованиот процес во детските градинки, во основното, средното и високото образование. На 18 август истата година, Владата донесе одлука според која наставата во основите и средните училишта за учебната 2020/2021 година ќе се одвива онлајн со исклучок учениците од прво до трето одделение да посетуваат настава со физичко присуство во училница, согласно капацитетите на училиштата за спроведување на планот и протоколите на МОН и со одобрување од родителите. Генералните заклучоци се дека достапноста за образовните услуги беше сериозно нарушено за време на пандемијата, особено на почетокот на пандемијата, но МОН, користејќи голем број на дигитални алатки и содржини успеа постепено да го врати образовниот процес во on-line форма, а подоцна и во форма на стандардна настава со почитување на протоколите за заштита на учениците. Ненадејната транзиција на наставата со физичко присуство во настава на далечина, покажа дека образовните системи, вклучително и нашиот, не беа подготвени на ваков чекор поради недостатокот од дигитална инфраструктура и користење на дигитални технологии¹²³. Досегашни анализи се индикатор дека пандемијата има значајно влијание врз квалитетот на стекнатото образование, пристапот до образование поради воспоставените виртуелни методи на следење на наставата со што најранливи се децата од маргинализираните групи кои не ги уживаат истите услови како и останатите ученици и студенти. Лицата со попреченост, маргинализираните ученици, учениците од сиромашни семејства не може да дојдат до квалитетно образование поради тоа што истото побаруваше дополнителни материјални средства како што се стабилна интернет врска, компјутери со одредена конфигурација, како и посебни просторни услови за да може да се следи наставата. Државата не успеа да им обезбеди навреме соодветна опрема на овие ученици ниту пак на наставниците кои ја изведуваа

Сите аспекти за работа на образовните структури во услови на **катастрофа** и нивната **отпорност** треба многу посериозно да бидат адресирани во новата НРС 2022-2042¹²⁴. Образованието претставува важен столб на одржливиот и отпорен развој. Така на пример, Рамката од Сендаи за намалување на ризиците од катастрофи 2015 – 2030¹²⁵

¹²¹ Република Северна Македонија, Народен правобранител – Извештај, од спроведената анализа за постапувањето на органите по барањата и други интервенции на Народниот правобранител по претставките за заштита на човековите слободи и права, Скопје, ноември 2021 стр. 28-30

¹²² <https://www.unicef.org/northmacedonia/mk/media/6886/file>

¹²³ Fundamental Rights Report 2021, <https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fundamental-rights-report-2021>

¹²⁴ Информации за штети и загуби на образовни институции како последица на катастрофални настани во изминатата деценија, деценија и половина по држави може да се најдат на <https://www.preventionweb.net/sendai-framework/sendai-framework-indicators>

¹²⁵ https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf

упатува на спречување на нови и намалување на посточеките ризици од катастрофи преку имплементација на интегрирани и инклузивни мерки, вклучувајќи ги и образовните за намалување на изложеноста и ранливоста, како и зголемување на подготвеноста за одговор и опоравок. Една од целите е до 2030 год. значително да се намалат штетите на критичната инфраструктура и пристапот на основните услуги, вклучувајќи ги и образовните за да се развие отпорноста. Оваа рамка е интегрирана и во Целите за одржлив развој и поконкретно во ЦОР 4: Квалитетно образование¹²⁶ каде се потенцира значењето на образованието за намалување на ранливоста и градење на отпорноста и тоа преку конкретните цели 4.7 и 4.a кои се фокусираат на отпорното градење и надградба на образовните објекти и капацитети, како на подобрување на образовниот курикулум за унапредување на образованието за отпорен и одржлив развој. Со цел да се остварат овие целни дејства, имплементацијата треба да вклучи промовирање на знаењето за ризикот од катастрофи на сите нивоа вклучително и во професионалното образование и обуки, кампањи, социјални медиуми и сл. РСМ е потписничка на двете глобални рамки и има за цел во периодот до 2030 год. да работи на нивно имплементирање и исполнување на национално и локално ниво.

Во контекст на образованието и намалувањето на ризици од катастрофи може да се истакне дека истото не е вклучено во доволна мера, како во стратешките, така и во документите на политиките и нормативната рамка на државата. Една од причините е недостаток на национална стратегија за намалување на ризиците од катастрофи според Рамката од Сендаи, додека другите причини може да се побараат во индивидуалниот секторски пристап. Во изминатата деценија имплементирани се низа на проекти за јакнење на свеста и знаењето на децата и младите од предучилишна и училишна возраст, но генерално станува збор за проектни активности кои во помала или поголема мера продолжуваат да се реплицираат или надградуваат. Од аспект на оперативната рамка за процена на сите видови на ризици и опасности, како и плански документи, во процените се собираат и анализираат податоци за изложеноста и ранливоста на образовните објекти, првенствено градинките и училиштата, кои се дел од интегрираната платформа за процена на Центарот за управување со кризи, и истите се систематизирани според најважните атрибути и просторно се прикажани, како за својата основна, така за можната алтернативна намена, на пр. објекти за евакуација и сместување. За сите објекти се изработуваат и планови за заштита и спасување, помалку или повеќе редовно се изведуваат и вежби за брзо напуштање на објектот и се држат предавања, обуки и тренинзи за заштита и самозаштита во случај на опасности. Во образовните курикулуми за предучилишна и училишна возраст нема посебни програми за образование за намалување на ризици и катастрофи, туку се интегрирани во други предмети или како факултативен предмет.

Индикатори (параметри) кои би требало да бидат земени предвид во сегментот на работа на образовните структури во услови на катастрофа и нивната отпорност:

- Цел Ц5: Директна економска загуба поради оштетување на критичната инфраструктура (училишта, образовни институции);
- Цел Д2: Број на уништени или оштетени образовни објекти поради катастрофи (мали, средни, големи образовни објекти, градинки, средни училишта, университети);
- Цел Д6: Број на прекини во образовните услуги поради катастрофи (часови, денови);
- % на ученици опфатени со образовни програми за намалување на ризик од катастрофи.

¹²⁶ https://www.preventionweb.net/files/46052_disasterriskreductioninthe2030agend.pdf

6. Заклучоци и препораки во врска со процесите на НРС во делот на образованието

Квалитетното образование е во фокусот на вниманието на сите држави, затоа, образовниот систем треба да биде еден од темелите на Националната развојна стратегија 2022-2042 (НРС 2022-2042). Во иста насока Обединетите Нации ја поставуваат целта број 4 за одржлив развој која се однесува на образованието: **Да се обезбеди инклузивно и еднакво квалитетно образование и да се промовираат можностите за доживотно учење за сите.** Нашата земја во претстојната НРС 2022-2042 во сегментот на образованието целосно ќе ги инкорпорира препораките кои се однесуваат на Целта за одржлив развој бр.

4: Квалитетно образование (SDG4).¹²⁷

Европска Унија дава насоки за обезбедување на квалитетно образование со цел да се обезбеди инклузивен, зелен и одржлив развој, при што, се истакнува потребата да се:

- подобрува квалитетот, ефикасноста и еднаквоста во образованието и обуката;
- реализираат принципите на доживотното учење, а образовната мобилност да стане реалност;
- промовира еднаквоста, социјалната кохезија и активното граѓанство;
- зајакне креативноста, иновациите и претприемништвото;
- развиваат дигиталното и т.н. зелено образование;
- зајакнува соработката во сегментот на образованието помеѓу разни региони и држави во Европа и пошироко^{128,129}.

Горенаведените препораки треба да бидат имплементирани во НРС 2022-2042, односно во структурата на македонскиот образовен систем кој опфаќа шест главни столба:

- предучилишно образование;
- основно образование;
- средно образование;
- стручно образование и обука;
- високо образование и истражување; и
- учење и образование за возрасни.

Дополнително, покрај овие шест столба, треба да се води сметка и за темите од заеднички интерес за целиот образовен систем.

При подготовката на овој документ, а со цел да се согледаат состојбите во образованиот сектор, направени се следните аналитички чекори:

- преглед на клучните стратегиски документи и извештаи на меѓународните релевантни организации кои се однесуваат на развојот на образованите системи (Обединети Нации, Европска Унија, Светска Банка, ОЕЦД, итн.);
- селекција и анализа на клучните стратегиски и програмски документи, како и закони кои се однесуваат на образованието во нашата земја;
- мапирање на клучните чинители/институции кои го сочинуваат образовниот екосистем во земјава;
- увид во индикаторите кои се користат во компаративните анализи на меѓународно ниво, но и за следење на имплементацијата на образованите реформи на национално ниво;

¹²⁷ <https://northmacedonia.un.org/mk/sdgs/4>

¹²⁸ https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/education-training-and-youth_en

¹²⁹ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics>

- преглед на препораките и сугестиите од процесот на јавни консултации со сите засегнати страни во рамки на визионерските работилниците;
- интервјуа / разговори со експерти кои работат во сегментот на образованието.

Имајќи го во предвид сето погоре кажано, стратегискиот развој на образованието во рамки на НРС 2022-2042 треба да се темели на следните принципи:

- **деполитизација во сите сегменти на образовниот системи** (од аспект на вработување и кариерно напредување);
- **континуитет во реформите во образованието** (додека не се заврши целата реформа и не се измерат резултатите од истата, да не се започнува со нова реформа);
- со реформите во образовната сфера, да не се превземаат **искуствата од други земји**, без притоа да се прилагодат добрите практики на нашите услови;
- **реформите да базираат на реалните потреби на стопанството во државата** со вклучување на сите чинители од образовниот екосистем;
- **социјална инклузија** (во содржините и наставните материјали, во инфраструктурата, во човечкиот фактор, итн.);
- **наставникот/професорот е столбот на образовниот систем** (враќање на достоинството на наставниците/професорите, кариерен развој преку континуирани обуки, мотивирање со стимулативни мерки за подобрите наставници/професори, итн.);
- **главниот „производ“ на образовниот систем треба да бидат работоспособни млади луѓе** кои лесно ќе се вклучат на пазарот на труд;
- **развивање на иновативниот дух кај младите** преку ставање акцент на:
 - климатска писменост и одржлив развој,
 - финансиска писменост и развој на претприемачки компетенции,
 - познавање на зелени технологии,
 - развој на животни вештини и компетенции за работа на проекти, итн.;
- **соодветно и правично финансирање** на образовните институции и активности од државниот буџет;
- поголема **искористеност на ЕУ фондовите** и можностите за **мобилност** на наставниот кадар, администрацијата во образовните институции, и секако младите (ученици и студенти);
- **дигитализација** во сите сегменти од образовниот процес (материјали, наставни средства, администрација (процеси и процедури), итн.);
- **континуирано следење (мониторинг и евалуација)** на прогресот на реализација на стратегијата (и акциските планови) со правилно избрани индикатори.

АНЕКСИ